

A történet helyőrség

IRODALMI-KULTURÁLIS MELLÉKLET

3 Szerda Balázs:
Civilizációnk
Achilles-sarka

6 Silling István:
A kéményesi fiú
története

10 Mirnics Zsuzsa:
Az hol én
elmegek...

2021. április 17. IV. évfolyam 4. szám

Anita kertje 2.

vezérvers

Pál Péter

Valami honvágy

De nem olyan, hogy meglékeljem
érte mindenféle szavak hordóit,
meg hogy úgy csikorgassam fogaim között,
mint egy főtt marhahúst, izomláz
állkapocsízülettel.

Nem úgy vágyom
haza, hogy valami meseműt
zivatarát képzeljem az égre, domboknak,
kelepelőknek, fecskének-gólyának udvaroljak,
mint aki saját rozsdás pályáján kering a rózsaszín
öntemetésben.

És egészen úgy sem,
mint aki izomkönyveket termel
társaságban, mert hazavágyini
így szokás.

Úgy vágyom haza, ahogy a
pad vágyik a deszkájára,
arra, amire még nem ült egyszerre
száz fenék.

esszé

NAGYAPA

Nagyapámat nem ismertem, mert egy hónappal a születésem után elütötte egy autóbusz. Bár ez így nem teljesen pontos, mert ő egyetlenegyszer látott engem. Anyám mesélte, hogy születésem után egy zacskó narancsot szorongatva – amely akkoriban ritkaság volt – ment be hozzá a kórházba, rám nézett, legkisebb leányának gyermekére, és azt mondta: – Meglátod, ez a leányka fogja továbbvinni mindazt, ami nekem fontos.

Nagyapa 72 éves volt 1975-ben. Nem ismertem, mégis őt éreztem a legközelebb mindig magamhoz a nagyszüleim generációjából.

Vajon hányan lehattunk így, mi, a legnépesebb generáció, a Ratkó-unokák, olyanok, akiknek nem volt nagyszülőjük? Mert nem tértek haza a Gulagról, hadifogságból, vagy ha haza is tértek, hamar meghaltak, mivel a hallgatásra kényszerítést nem bírták elviselni, vagy nem tudtak szabadulni az átélt traumáktól?

Én lehettem volna szerencsés, mert nagyapa túlélte, mindent túlélte, addig a végzetes buszig. Ráadásul

ő volt a hibás, le is írta ezt a korabeli hatóság. Sz. A. gyalogos figyelmen kívül, körültekintés nélkül lépett le a járdáról. Kopogtak a szavak a hivatalos iratból: féltávozáson belül. Esélye sem volt.

Egyszer, 10 éves lehettem, siettem haza az iskolából, számoltam a lépéseket, mint mindig, 1000 lépés volt az út haza. Már a 950. lépésnél tartottam, amikor egy ütött-kopott bőröndöt vettem észre a kuka mellett, de tovább is haladtam, azt hittem, nincs közöm hozzá. Apám nem sokkal később ért haza a hivatalból, fel volt dülva, a mindig higgadt, kedves apám kiabált anyámmal: – Miért dobtad ki az apád bőröndjét? A bőröndből csak hullottak kifelé a fényképek, levelek. Apám rendezgette őket, anyám meg csak állt megkövülten, és egy szó sem hagyta el a száját, pedig mindig sokat beszélt.

Anyám nem szerette nagyapámat, mindig csak úgy emlegette, az Öreg, és eltorzult az arca, mikor kimondta ezt a szót. Gyerekként arra gondoltam: vajon nagyapa mindig öreg volt? Ő so-

sem volt fiatal? Milyen lehetett mindig öregként élni?

Sosem értettem, miért gyűlölte anyám, és minél jobban nem szerette őt, én annál inkább igen. Nekem nagyapa volt a példakép, aki Eötvös-kollégista volt, aki bejárta motoron Európát, és minden vasárnap a Gerbeaud-ból hozta a süteményt, akkor Vörösmarty Cukrászda volt, de ő csak Gerbeaud-nak hívta, mindig négy minyont választott, jusson egyformán mindkinek. Esténként franciául olvasta a *Világtörténelmet*, ami így együtt különösen izgalmasnak hangzott, a világ történelme, ráadásul franciául.

Úgy éreztem, mindig ott lebegtettem nagyapa óvó szelleme, akkor is, amikor azt a pályát választottam, amit ő. Irigykedtem az unokatestvéreimre, akikkel felnőtt koromban újra megtaláltuk egymást, meglett embe-
rekévé váltak már, mindig azt mesélték, nagyapánál olyan csoda játékok voltak, ma is emlékeznek rá. És én nem játszhattam a játékokkal, sosem.

Aztán meghalt anyám is, hosszú, nehéz haldoklása volt, hívta segítségül

mindazokat, akik átmentek már a fénybe a családból, de nagyapámat nem.

Anyám halála után a lakásában kuttattunk kamasz fiammal jelek után, hátha hagyott még itt valamit nekünk útravalóul az anyám. És akkor megtaláltuk az ütött-kopott bőröndöt, egy kép kandikált ki belőle, rajta nagyapa látható, gyermekként. A kép úgy volt bekeretezve, hogy nagyapa ráírt egy részletet egy Ady-versből:

Az a kisfiú jár el hozzám
Mostanában, nevetve, holtan,
Aki voltam.
(...)
Vénülő arcom nézi, nézi
Csodálva s könnyét ejti egyre
A szememre.

Rám nézett a fiam, és azt mondta: anya, most már itt az idő, hogy nagyapa képét kitegyük a falra, majd beverte a szöveget, és feltette a képet. Nagyapa, most már így vigyázol te ránk, mindig. Kamasz arcom néz le a fiamra, aki előtt ugyanúgy ott áll az élet, mint előttem állt, majd száz éve.

Tóth Eszter Zsófia

PETŐFI „EMLÉKKÖNYVBE”-KÖLTÉSZE

Reisinger János

Volt életükben emlékkönyvük, más, erdélyi szóval emlékeskönyvük, azaz szép, színes kötésű albumuk? Csupa fehér lappal, melyek hívogatóan tekintettek osztálytársak, jó barátok, családtagok verses vagy prózai bejegyzéseire? Esetleg virágdíszektől körülövezve vagy iniciáléval kezdett, szépen formált betűkkel? Végiglapozták-e egy-egy újabb bejegyzés után a versrészleteket vagy aforizmákat? Azután életútjuk jóval későbbi szakaszain kézbe vették-e, emlékeket újraidézve, esetleg gyermekeiknek, unokáiknak is megmutatva? Vagy ott lapul, porosodik valamely fiók alján, szinte elfeledve, vagy a könyvespolc hátsó sorában elkallódva?

Nagymamák, anyukák valószínűleg könnyel a szemükben tekintenek vissza lánykoruknak erre a rekvizitumára. Férfiaknak ugyanis kevésbé volt és van emlékkönyvük. Petőfi idejében azonban ez egy kicsit másképp volt, ezért a költő legelső ilyen költeményeit Szeberényi Lajos, Török Gyula, Neumann Károly, Kolmár József emlékkönyvébe írta 1839–42 között Selmebányán, Pozsonyban és Pápán.

Az „Emlékkönyvbe”-költészet tudomásunk szerint újkori találmány, a 17–18. századtól tarthatjuk nyilván, először főúri, azután nemesi és polgári családok körében. Megvallom, nem nagyon ismerem folklorisztikáját. Annyit tudok csak, hogy *Liber amicorum*nak nevezték latinul (Barátok könyve), de előfordult az *Album amicorum* megjelölés is. Német nyelvterületen a *Stammbuch* szó terjedt el, bár ez a tárgy kicsit más volt: kemény kartonú, szélesített mappába helyezett lapok gyűjteménye, melyet házasságkötéskor az ifjú pár egyesített (*Stammbuch der Hochzeit*). Széles körűvé a 19–20. században vált, és egyre inkább tulajdonosa kedvenceinek bejegyzései felé fordult az iránytűje, később nemritkán az autogramgyűjteményekig, de ezek már nem igényeltek díszes kötést, egy füzetben vagy noteszben is elfértek.

Az első négy, férfiak emlékkönyvébe írott, általában mértékes versei után jobbra lányok és asszonyok tettek Petőfi elébe albumokat. Így lehettek azután ezek a költemények a férfi és nő közötti jó barátság emlékjelei, meghitt megszólítások vagy köszönetnyilvánítások, melyeket azután tulajdonosaik büszkén mutogathattak barátaiknak és utódaiknak. A Szendrey Júlia emlékkönyvébe írott (egyébként messze a leghosszabb) költemény után Petőfi befejezi a hölgyeknek szóló emléksorokat, újra férfiak albumába szóló bejegyzések következnek, Frankenburger Adolfnak, Burián Pálnak, valamint az *Egy könyvtáros emlékkönyvébe* tulajdonosának, Stáhel-Számwald Gyulának. Ezt a sorozatot mindössze egy férfi szakítja meg, de a neki szóló költemény annyira jelentős, hogy nemcsak idéznünk, de elemeznünk is kell, sőt ezután külön fejezetet nyitni az ugyanazon címettnék írott hatalmas Petőfi-verssel, mely az „Emlékkönyvbe”-bejegyzés után két és fél évvel született.

Ez a kitüntetett ember a felvidéki Adorján Boldizsár. Mindmáig megmaradt sötétzöld, bőrkötéses tokban összegyűjtött emléklapjainak gyűjteménye, amelynek első oldalán Petőfi Sándor verse áll 1845. június 3-áról – a Petőfi-összesben *A. B. emlékkönyvébe* címmel. Majd csupa nagy hírű szerző következik, Gaál József, *A peleskei nótárius szerzője*, Megyeri Károly színész, Erdélyi János költő, esztéta, irodalomtörténész, Kuthy Lajos regényíró, Nagy Ignác, Egressy Gábor színész, Vahot Imre lapszerkesztő, Czákó Zsigmond, Gorove István, Szigligeti Ede színműíró, Bárány Zsigmond regényíró és gondolkodó, s végül, a tizennegyedik lapon a leghíresebb, Vörösmarty Mihály, aki talán 1842 őszén az általa már évekkal előtte megismert Adorján Boldizsárnak a következő, legerősebb önvallomással is felérő négysorosát írta:

Költő lenni ha vágyasz, költs el búbanat és bajt,
S tartsd meg örömdíjúl, amit az élet ajánl:
Én másoknak adám örömet rövid életidőmnek,
S rajta nevet szerzék és örök életü kint.

Vajdasági táj 2.

Ki is volt ez az Adorján Boldizsár, hogy Petőfit nem is egy, hanem két költemény megírására is ihlette?

Petőfi legjobb barátjához, Várady Antalhoz hasonlóan egy a ma már névtelenek közül, akik költőnk pályájára jelentékeny hatást gyakoroltak, nem annyira műveikkel, mint emberi lényükkel, személyiségükkel, sorsukkal. Adorján Boldizsár a Rimaszombat melletti Gortvakisfaludon született 1820-ban, tehát három évvel volt csupán idősebb Petőfinél. Korán kezdett verselni, prózát, tárcát is írni, ezeket beküldte Vörösmartynak és Bajzának, közölték is őket. Petőfi vidéki útján ismerte meg 1845 tavaszán, miután barátai a meghalt Csapó Etelke gyásza fölötti fél megtévelyülésében vidéki helyszínekre küldték.

Annyira megkedvelték egymást, hogy később Petőfi mutatta be személyesen is a pesti társaságban, majd miután Adorján letette a lantot, 1848 legelején Petőfi hatalmas episztolával fordult hozzá. Cserébe Adorján Gömör vármegye táblabírájává jelölte és választotta is meg Petőfit. Adorján Boldizsár érzékeny, magas, noha gyenge testalkatú férfi volt, aki végül is nem a művészet, hanem a joggyakorlat mellett döntött, és különböző állásokban helyezkedett el, 1850-ben meg is nősülve. Jelentős tisztségeket töltött be egyébként korán bekövetkezett, 1867-es haláláig.

Petőfi mindkét hozzá írott versében emlékezetes ars poeticát hozott létre, ezekből most az elsőt idézzük:

Kalmáridőket élünk mostanában,
Egy pénzdarábnak nézik a világot,
S ha a világ pénz, a költő mi rajta?
A költő – mondják – hasztalan penész csak.
Pedig a költő a királyi kép a
Világ tallérján... nem, királyi kép sem!
Ő a tallérnak csengő, tiszta hangja,
Szép szellemrésze a hitvány anyagnak. –
Légy büszke rá, hogy költőnek születél.

Igen jelentős költemény ez, több szempontból is, az „Emlékkönyvbe”-lírából egyedül a *Kovács Jánosnéhoz* fogható hozzá. Mit is mond Petőfi? A feudalizmus és a kapitalizmus határán állva röviden és velősen megfogalmazza a személytelen pénzben rejlő, de minden egyes emberi személyre kiható veszélyeket. A költőt kívül látja mindezen, „hasztalan penésznek” nevezve. Azután helyesbít a megfogalmazáson, és a pénzdaráb másik felén királyi képnek kívánja láttatni a költőt, azt is gyorsan visszavonja azonban, de csak azért, hogy még hatalmasabb szintre emelje az emberi érzések és gondolatok kidalolóját: „Ő a tallérnak csengő, tiszta hangja”, majd újra nekirugaszkozik fokozással: „Szép szellemrésze a hitvány anyagnak.” Aligha

van sommasabb megfogalmazás Petőfi költészetében, néhányat majd említünk a mintegy harminc-egynéhány ars poeticából. Ezután következik az azóta szólóigévé vált sor: „Légy büszke rá, hogy költőnek születél.”

A költészetnek ez az éteri magasságokba emelt, finom lendülettel végrehajtott mutatványon alapuló bemutatása mintegy gejzirként tör elő a szerzőből. Megelőlegezi *A magyar politikusokhoz* írott hatalmas számvetés legszebb részét:

Hozzatok képest, mikor égtek,
A költők kicsiny csillagok,
E messze csillámló szikráknál
Százszor nagyobbak lángitok;
De hamvatokat is midőn már
A szellők régen elvívék,
A távolságban a kis csillag
Még akkoron is egyre ég.

Tanuljátok meg, mi a költő,
És bánjatok szépen vele,
Tanuljátok meg, hogy a költő
Az istenség szent levele,
Melyet leküld magas kegyében
Hozzatok, gyarló emberek,
Amelybe örök igazságit
Saját kezével írta meg.

Meglátásunk szerint ez a kilenc sor Petőfi legnagyobb emlékkönyvbe írott verse.

Nem érdektelen fellapoznunk az 1844 karácsonyán keletkezett *Cs. E. kisasszony emlékkönyvébe* című négysorosát sem, melyben Petőfi megsejti a megszeretett lány korai halálát, mely alig két héten belül be is következett. Szólunk majd a *Cipruslombok Etelke sírjáról* kötetéről is, ott részletesebben foglalkozunk a kérdéssel. Jelentősnek tarthatjuk a *T. M. kisasszony emlékkönyvébe* Nagykárolyban, 1846 őszén szerzett versét is, hiszen Térey Mari nélkül talán a Júlia-szelem sem bontakozhatott volna ki a maga teljes gazdagságában s talán házasságban végződő alakulásában. A *Burián Pál emlékkönyvébe* című egysorosral is érdemes foglalkozni, a szakirodalom újabban tisztázta a címzett mibenlétét is. (Jakó Zsigmond: Burián Pál, Erdély első antikváriusa. In *R. Várkonyi Ágnes emlékkönyv*, ELTE Bölcsészettudományi Kara, Bp., 1998, 523–535. o.)

Aki az „Emlékkönyvbe”-költészetéről részletesebben érdeklődik, Gömöri György tanulmányát ajánljuk figyelmébe. (Petőfi Sándor emlékkönyvi bejegyzései tükrében. *Forrás*, 2018. január, 50. évf. 1. sz.)

CIVILIZÁCIÓNK ACHILLES-SARKA

Szerda Balázs

A legnagyobbnak, a legerősebbnek is van gyenge pontja, senki nem kerülheti el sorsát – üzeni az örök igazságot az ógörög mítosz. Mindenki ismeri az ógörög mitológia trójai hősének, Akhilleusznak nevét. A sebezhetetlennek hitt hős, akinek anyja a tengerek istennője, apja egy halandó király. A születendő fiúról szóló jóslat szerint fiatalon fog elesni egy csatában. Anyja, hogy a jóslat beteljesedését elkerülje, megfürdette fiát az alvilági Sztüx folyóban, ezzel téve őt sebezhetetlenné. Mivel az istennő a sarkánál tartotta a kis Akhilleuszt, sarka száraz, így sebezhető maradt. Végzetét nem ke-

rülhette el, a trójai háborúban egy, a sarkát eltaláló nyilvessző végzett vele.

Trója hősének személye és legendája nem csupán számos művészeti alkotás ihletője, nevét az emberi sarokhoz csatkozó hosszanti ínszalag is őrzi.

Akhilleusz Homérosz leírásában fehér, aranyhajú, görög férfi volt. Ez természetes. Ez evidencia. Gondolhattuk egészen a közelmúltig. Ugyanis ha valaki a Netflix és a BBC új, trójai háborúról szóló sorozatából ismeri meg hősünket, a képernyőről egy fekete férfi alakja köszön vissza az ógörög harcos képében. Fekete görög. Ugyan ez a helyzet a sorozat főistené-

vel, Zeusszal és Patroklosszal is. Nem, ez nem paródia.

Itt meg is állok egy szóra. Nem gondolom, nem állítom, hogy a bőrszín vagy az emberek közötti bármilyen faji, vallási, etnikai, beállítottságbeli különbség befolyásolja a színészi vagy bármilyen egyéb képességet, tehetséget. Nem gondolom, hogy a bőrszíne miatt bárkit bármilyen diszkrimináció érhet. A tolerancia, egymás elfogadásának a lényege éppen az, hogy úgy fogadjunk el mindenkit, ahogy van. Akhilleuszt például fehér, görög férfiként.

Az elfogadás alapja nem lehet a pozitív megkülönböztetés, diszkrimináció. A sok-

színűség elfogadásának vezérelve nem lehet az erőszakos „egyszínűsítés”, a homogenizáció, az egyenlőségjel erőltetett kitétele. A szólásszabadság vesszőparipája nem lehet fogalmak kriminalizálása, cenzúrázása. A látható, tapintható valóság megtagadása, szándékos szem elől tévesztése nem lehet az igazság építőköve.

Ami a szemünk előtt zajlik, az egyszerűen történelemhamisítás egy mézesmázos szavakkal átítatott kendővel takarva. Akhilleuszt csak egy példa a sok közül. Van már meleg Jézus (!), fekete Boleyn Anna, és sorolhatnám. Hogy ez miért rossz? Miért nem mindegy, hogy milyen egy történelmi karaktert alakító színész bőrszíne? Miért nem a színészi teljesítmény, a karakter bemutatott tulajdonságai alapján ítélünk? Azért, kedves olvasó, mert hazug. És ami hazug, nem lehet a mindenkori jó pillére. A színeket nem teszi semmissé, ha úgy döntünk, nem látjuk őket. Önmagunk átverése ez. Színek ugyanis vannak, a természet alkotta őket, így kell elfogadnunk.

Lesz-e vajon Nelson Mandela vagy Martin Luther King életét feldolgozó film, ahol a főszerepet ázsiai vagy fehér színész kapja? Mikor jutunk el oda, hogy Marilyn Monroe-t egy ázsiai férfi alakítja? Vagy lehetne mondjuk Muhammad Ali egy fehér, keresztény nő. Mosolyog, kedves olvasó? Én is mosolyognék, ha nem ez lenne a mai elfogadó, toleráns valóság. Ha szándékosan nem látjuk a különbséget zöld, piros, kék és rózsaszín között, nem felvilágosultak, nem elfogadók leszünk, hanem vakok. Ne mondják nekem, hogy a vakság hű szolgája a tisztánlátásnak.

Holnap vajon tanúi leszünk a White Lives Matter mozgalom megalakulásának? Az egyenlőség jegyében? Milyen társadal-

mi, politikai visszhang fogadná? Ha minden élet egyformán számít, miért üdvözlendő egyet hangsúlyozni? És miért csak azt az egyet? Miért lázad fel és tüntet egy szervezet, amely a nevében a fekete szót hordozza, akkor, mikor ez a „tiltott szó” máshol hangzik el? Miért párosul ehhez ekkora tömeg? Miért igazolja az említett mozgalom lázadása boltok kirablását, emberéletek kioltását? Továbbra is az elfogadás, a tolerancia, az egyenlőség jegyében.

A múlt elhazudása a jövőt ássa alá. A mézesmázos, szépen csengő mantra, amivel látszólag betemetjük az árkot, csak szélesebbre, mélyebbre ássa azt. Hollandiában fekete író művét nem fordíthatja fehér. Holnaptól a fekete nem olvashat fehér írókat és fordítva? Holnapután lesz majd film, amelyet csak egy bizonyos etnikumhoz, vallási közösséghez tartozó közönség tekinthet meg? Nem emlékeztet ez valamire?

Emberek vagyunk. Európaiak, afrikaiak, ázsiaiak, feketék, fehérek, nők, férfiak, magyarok, németek, szerbek, keresztények, hinduk, muzulmánok. A tolerancia a különbségek elfogadását jelenti úgy minden és mindenki az marad, ami. Ha valaki a többi fölé helyezi magát, bűnt követ el. Ha valaki alábbvalónak tartja a másikat, ugyancsak vétkezik. Ha valaki másnak hazudja magát vagy másokat, az embert, a történelmet – hazudik. Árulást követ el. Aki ezt tűri, elhallgatja, vagy ehhez asszisztál, a legnagyobb bűnt az követi el.

Ha tudatlanul is, a hazugság, a szándékos félrevezetés, a hamis meggyőződés vitorlájába fújja a szelet. Azokéba, akik most kifeszített íjjal vették célba civilizációnk Achilles-sarkát. Természetesen az elfogadás, a sokszínűség, a tolerancia jegyében.

Hóesésben

tárca

MINT A HALOTTNAK A CSÓK

Bence Lajos

F. gyorsan idősödő édesanyja „gonoszszá válásának” folyamatát nap nap után saját bőrén tapasztalhatta: például akkor, amikor szolgálatba indult, s az ezerszer elpróbált uzsonnacsomagolásában, gyakran magában az uzsonna összetételében is hibákat észlelt. Így például a szalvéta helyett színes, azbeszt-cinkkel és egyéb, a nyomtatás által a festékkel bevitt anyagokat tartalmazó, mérgekkel telített újságpapírba csomagolta. Mászor meg a mélyhűtő legmélyéről előkerült kolbász és szalonna vagy húsdarab került a csomagba, amelynek kicsomagolása után a tömény mennyiségű fokhagymával átítatott hússzag közt egy idegen ízre szagolt rá. Ilyenkor a „vénasszony” volt a legendyhebb kife-

jezés, amit az anyjára mondott, máskor meg egy ártatlan rutinvizsgálatról szóló egyszerű kérdést anyja egészségügyi és kórházi kezeltetéséről a kurta „a rosseb eszi”-vel intézett el.

Voltak persze hevesebb szócsatáik, verbális összecsapásaik is, amit az egész nemet érintő gyalázkodásnak is fel lehetett volna fogni, úgymint: – Anyja, nem tudod, hová tetted el a palacsintásütőt, *cigánypecsinyit* akarok sütni?

Szóval ilyen és ehhez hasonló, kölcsönös sértések sokasága és az egyre sűrűsödő edénycsörgés és sodrófapárbaj jellemezte késői együttlétüket, mely sokkal békésebben is alakulhatott volna, mint alakult. Különös tekintettel a végső búcsúra, mely karácsony táján történt meg F. elhalálózásával.

Egész december a gyilkos kór általi betegség jegyében telt. A nyelni már nem tudó, kívülről étkeztetett, egyre fogyó ember oly nehezen várta az év legvégére tervezett disznó levágását. A karácsonyi ünnepek közeledtével a feszültség kezdett eluralkodni a családban, anyósom temetésén már az idő miatt nem vett részt, de maga az idő sem mutatkozott túl kegyesnek a disznó levágására.

A karácsonyt még megérte, az utána következő időszakban azonban gyorsan romlott az állapota. Már csak a cigaretta tartotta fenn. A reggelente a szomszédoknál elfogyasztott kupicáról már régen lemondott. S a disznóvágásra kiszemelt nap hajnalán elhunyt. Temetésén a „Közelebb, közelebb, Uram

hozzád”-ot énekeltek a falusiak, a friss sírra a december végi, végleg megnyugodott időjárás, amolyan égi jelenléti jelölés, a nap lenyugvó fényét hintette. A magára maradt édesanya néhány hónap múlva ment utána. Közös családi sírjukban végképp megbékéltek...

Azóta sem hagy nyugodni: hogyan mérgesedhet el a viszony egy családon belül, a külvilág szemében végtelenül szeretetre méltó két kedves és segítőkész ember – jelen esetben anya és fia között? Ilyenkor a múlt traumáiból bőven részesülő emberek nehéz utóélete jut eszembe, valamint a csak nagy kétséssel, a rendszerváltással érkező jóvátételi szándék, mely sok esetben csak annyit ért már, mint a halottnak a csók.

vers

Szögi Csaba

Vissza ne nézz, angyal!

Nyár

Kivert kutya a tömb előtt.
Hold helyett az erkélyfényeket
nyívi a vacogó nyáréjszakában.
Tegnap a lépcsőházat vadul
vonítva dülta fel, asszonyidegek
arénájában törve meg az örök
csendet, mit a falkatörvény
előír vezett korcsok számára.
Macskalárma, macskanyerítés, törj
darabokra, megjöttem, vaskos
homlokom az ajtódat beszakítja,
mielőtt nyaúgathatnál, állj odébb,
enyém az ájult padló, tiéd az
álmatlanság vánkosa, a holtak
kelletlen ébredése, ülj csak meg a
penészes mennyedben, s hagyj
végre elnyújtózni kimerült testemet
a boldog kárhozatban szunnyadó
nemlét ölen.

Lábfejét kulcsolja görcsös imára,
arccal a kopott fal felé, nincs még
tudatában: ebben az életben most
igazán teljes először – és utoljára
egyszersmind, ó, sánta kutya!
Nedves selymérítés a tarkójánál,

bársonyok bársonya sóhajt minden
érintésben, ám ő aluszik, szőrrel
szegett pofáján morgó nyál csorog
a patyolat paplanra, hideg álmában
lábujja meg-megremeg, kaparja a
vakolatot, sejtjeinek sóvár sajtása
a vakon elhintett sósivatagba vész.

Ősz

Girhes eb, te, mit vesztettél?!
A szeles kapualjból bámulhatsz
a sarkon elkanyarodó szekér
után, hah, ott viszik már fészked
melegét, minden álmod aranyát,
az ő könnyeinek gyógyító záporát,
ott fonnyad már magod, csírád,
még csak imént feltámasztott
lótuszkelyhed a benzinszutykos
országút végenincs füstködében.

A valkúr persze még visszaint.
Ében tekintetét utoljára rászánja
még hűtlenné vált, falnak forduló,
tétova hősére, kinek szenvedélyét
szikesre szárították e világi csalfa
angyalok, a kulisszák mögött
végső esélyét, ím, elköckázta:

megint avarral süllyed immár
feledésbe, pazar sorsa, léte minden
sava-borsa, újfent önként
megkeseredik;
horizontja tágas egén reggele
beesteledik.

Tél

Vonyítanak még erkélyed alatt,
ám csüggedt tudóm már csak
sóváran kapkod sókristályok felé,
a búval bőven havazó, görnyedt téli
éjszakában didergő talpaim az
ima görcsbe merevedve esdenek
visszafordulásunkért. Önnön girhes
testemet markoló, téged elképzelt
karjaim bordáimba gyógyultak,
saját satnya sajtásomban, nyakamat
cirógató tincseidről zokogom le
a vakolatot falunkról, de vissza nem
fordulnék soha már, némán károgva
utánad hagylak inkább szárnyalni,
elrugaskodni e jeges és mocskos
talajtól, hadd hulljon csak reám
fekete hó tollaid hegyéről; vissza ne
nézz, angyal, vissza ne nézz!

A kagylóhéj megroppan

Hozzám koccantál.
Hermetikusan zárt kagylók sodródnak
szakadatlanul a torkolat felé az iszapban,
a végtelenben soha nem találkozó,
párhuzamos folyóutak medrében.
Hozzám koccantál.
Egy látszatdeltában máris kunyhót tákolunk.
Puha macskaszőrrel bélelted ki,
a légterét is vastagon körbeburkolta.
Boldogan vállaltam a fulladás
kockázatát – az alapok szilárdan
megálltak a hold ferde tengelyében.
Beköltöztünk.
Hozzám koccantál.
Begyújtottam a kandallóba,
te feltetted főni a vacsorát.
Nyúlsvívragu csirkebecsinálással.
Aztán mindennap ugyanaz,
így étvágyamat hamar elvesztettem.
Holtág ezüst lankáján vagy a
vadvíz iszapos medrében?
Étvágyamat túl hamar elvesztettem.
Csikorgó ágyrugók, kopott
panelpadlatok, csak a feltároló
kehely bíborködös pokla
maradt mindennapjaim koronájául.
Hozzám koccantál.
Amikor már sokadszorra: méla
álmokagylóm mégis észrevett;
az iszap sodrában feléd fordult,
páncélhéja végre megrepedt...

Évek teltek így. Tenyerem tomporodón,
csípődön, keresztlem árnyékát lassan,
óvón rád vetem. Ám sajtó hiányom,
ím, végigzúg a hervadt réteken.
Mert hiszen te élsz: én már csak
létezem. A vákuum bennem visszaáll.
Az utolsó szál, én édes Ariadném:
elszakadt. Légszomjam hiánya a követ
páncéljába visszazárja – annyira sajnálom:
Az odabent lüktetve doromboló,
ajándékul ígért vörös perzsa kiscicát
mindmáig képtelen vagyok kiemelni,
puhán, gyengéden tenyeredre ejteni.
Angyal. Hozzám koccantál.
Érintésed frissen vasalt párnahuzat,
reggelire facsart fanyar koffeinmosoly,
acélkék cigarettafüst, moccanás, morgás,
tétova másnapos érintések tarkótájon,
csípőm a csípődön, körmöd csigolyámban.
Rumba merített matrózkesergő a türkiz
alkonyatban: a holnap csalfa ígérete jó
reggeltet köszön mélabús mindannyiunkra.

(De csituljatok, szárnyaim:
csipongó madárka immár ketrecen
innen, se túl nem hallatik.
A föld feletti város alatt
e korcs kutya lustán hasra
veti magát.
A vörös perzsa macska lassan
visszahúzza karmait.)

Kikelet

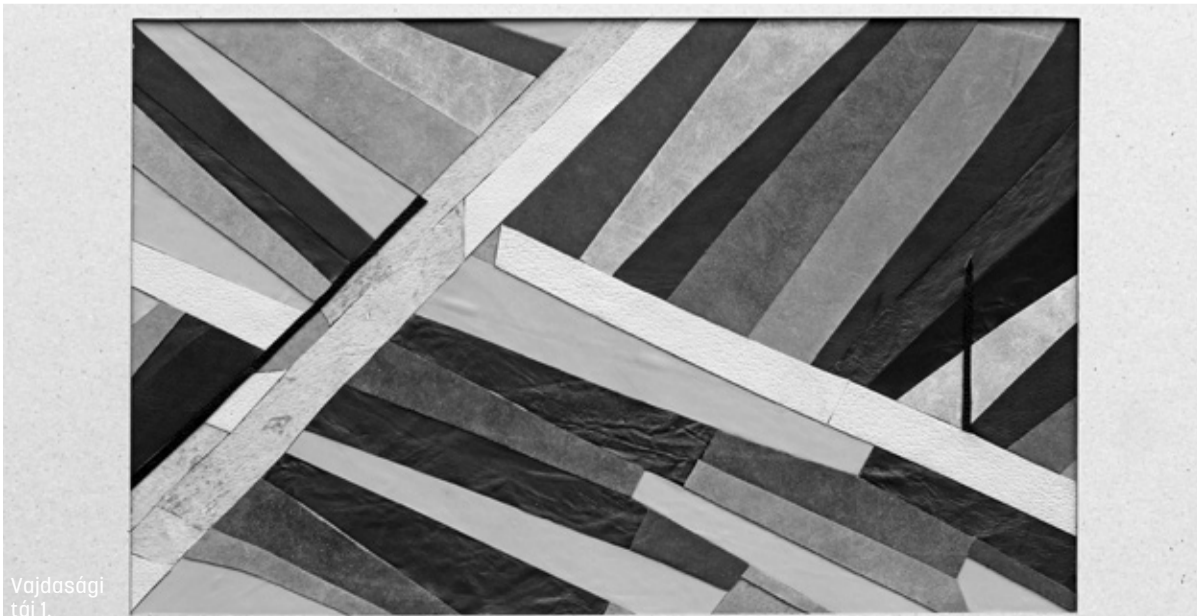
(mell-lék-dal)

Mielőtt legutoljára letotyogtam
mögötte a harmadikról,
és közben epekedve bámultam
pompásan ringó csipőjét,
ő még leellenőrizte a vizet, a tüzet,
aztán ráadásul a második
lépcsőfordulóról visszazaladt,
úgy érezte, legjobb lesz, ha lecsereéli
a zárat is a bejáraton, és akkor már
ki kell cserélnie azt ott a keblén
is, biztos, ami biztos, lakatot a
történetre, vihar vigyen világgá,
új zárat a szívére – fájdalomak
születnek vérben odakint, fájdalomak
haljanak szomjan idebent.
Ki kellett végre zokognom a ferde hold
csorba fényfarára, kivinnyognom
a kopott kisvárosi utcák szürke falára,
ki kellett volna már régen üvöltönnem
minden szikesből a sívó fájdalmat,
minden halott tengerből a lebegő
sókínok savát, szépen szavalók
strófáiból a hamisság szép szagát;
ki kellett volna, mert mindig ki kell:
ami éjpetét kiöklendtem rá, a karszton
a fénylárva sorban kikel – lenni kell!
Vagy nem kell?...

Nem annyira érdekel,
mell-lékes kérdés ez,
de az új kulcsot azóta is
az új záradhoz egyre
csak keresnem kell; mire
minden ördög bölint,
s mire minden isten
boldog igennel felel.

Csorba Béla
mondóka

marharagut főzők
muharugaron
mert ezen a réten
magyar ugarol
ósanyja ugor volt
atyja onogur
eketaligája
messzire gurul

Vajdasági
táj 1.

Sisakos Fanni

Töredék

Biztosan sokan
írnak Hozzád verset,
az én álláspontom közülük egy.
Nem több, csak egy,
de egynek egy.

(S egyszer évtizedek múlva majd beszélünk,
remélem, elmeséled majd nekem,
ha Királyfinak születhettem volna,
milyen lett volna az én életem.
Milyen lehet itt jönni-menni,
és lenni lenyűgöző férfinak,
akinek a szemében ami ragyog
– le is húzhatja redőnyét a Nap.

Panasz

Hol lehet itt panaszt beadni,
hogy az embernek Tündérr királyfi nélkül
szolgáltatják itt a komolyzenét?!?!

(Kérdezd a kollégádat, hogy kiverte
a biztosítékot nálam a tény,
ha letagadja, tuti csak irigy,
őt még sosem kereste senki így.)

Nézünk egymásra a kanapéval

Nézünk egymásra a kanapéval,
ugyanaz hiányzik, mi karjaimnak,
néz rám üresen a kanapé,
figyeljük egymást az üres szobával.
Faggatjuk egymást: nálad mi maradt?
Volt olyan talán, mit nem vettem észre?
Volt olyan pillantása, szívverése,
maradt benned bármilyen lenyomat,
mely bennem talán kevésbé maradt?
Beszélj, te szoba, beszélj, kanapé,
együtt mentünk a Királyfi elé,
míg ide nem ért, nem volt a lakás,
köré szerveződött a látomás,
város sem volt itt, nem volt semmi se,
mindent a jötte ígézett ide,
csak én voltam itt egy csokor virággal,
és nem tudtam még elképzelni se,
hogy lesz város itt, és hogy lesz lakásom,
csak azt tudtam, hogy nagyon, egyre várom.

Aztán megmozdult a kozmosz köre,
varázsfüvet keverték az imámban,
a Végtelen mért, vizsgáztam vele,
ellenőrizte, mennyire imádtam,
és zöld jelzéssel engedett tova,
és azt mondta, hogy lehet ott szoba,
és azt mondta, akár csillag, sugáros
a szerelmem, legyen körötte város,
és minden legyen a Királyfié.

Nézünk egymásra mi a kanapéval,
mikor tűnsz el végleg, te kanapé?
Mondd el előbb, mi maradt meg belőle,
be kell járnom, vallatnom kell a várost,
mert holnap nem lesz semmilyen nyoma,
hogy volt a város és hogy volt lakásom.
Holnapután a Tejút rendszerében
– a fiktív tér nálam van egy dobozban –
a csillagokban a Királyfit várom,
kit oly sok pályáiv befutni hív.
Én fennmaradtam ott a zeniten,
de mindig tudhatod: üzenetem,
bármikor újra teremtem a világot,
hogy újra simogathasson kezem.

Visszatámadtak, miket létrehozta,
azt mondták, ők vannak, én nem vagyok,
mostantól ők tartanak rád igényt.
De hát ők csak a teremtményeim.
Nem formálhatnak igényt Regináldra.
Én hoztalak létre benneteket,
Regináld hazament, hát végetek.
Azt kiabálták, végem nekem is.
Azt válaszoltam: megtart a zenit.

Felhők lepték a levegőget,
a pusztulók a légben lengenek.

novella

ÚJRAJÁTSZVA

Esténként újrarájtszom a történeteket.

Ülök a volán mögött, semmi-
re sem gondolok, testem átvette
a forgalmas sugárút lüktetését,
enyhén remegek. A zöldre várva
pillantom meg. Áll a járda szélén,
és telefonál. Elégedettnek tűnik.
Hevesen magyaráz, néha elmo-
solyodik. Biztosan terveket sző.
Nem is sejti, hogy felesleges, pil-
lanatokon belül nincs tovább.

Az ágyban fekve estéről estére
felidézem a jelenetet.

Erősen szorítom a volánt, és fi-
gyelem. Mindössze másodperce-
kig tart, nekem mégis örökkéva-
lóságnak tűnik. Nézem, ahogyan
a telefonba beszél, és lelki szemem
előtt azt látom, amint odasétál
hozzám a bárban. Szabad, kérdi
udvariasan, de mielőtt még bár-
mit is mondhatnék, már helyet is
foglal mellettem a szeparében.

Figyelem, ahogy telefonál, és
újra magam mellett érzem.

Nem tolaokodó. Ellenkező-
leg, meglehetősen visszafogott.
Az egyetemről kérdezget. Miért
a földrajzot választottam? Ide-
genvezető szeretnék lenni, so-
kat utazni. Az jó, mondja, és a
hajlékára invitál. Megmutatja
a termékenységű varázslásokra
használt szobrokat, amelyeket
Afrikából hozott. Vonakodom,
aztán mégis vele tartok. Szép la-
kása van. Dizájnos stílbútorok-
kal meg absztrakt festményekkel
a falakon. Megcsókol, és a kana-
péra ültet.

Látom, ahogyan megigazítom
magamon a kissé felcsúszott mi-
niszoknyát.

Egy-egy pohár bort hoz a
konyhából. Koccintunk, és fel-

hörpintjük. Az ital felszabadít-
ja. Mesélni kezd. Afrikáról. Leg-
alábbis azt hiszem. Szellemes, de
nem tudom követni. Elmosódik
előttem a képe. Már alig tudom
kivenni. Látom, hogy beszél hoz-
zám, de nem értem, mit mond.
A szobában a tárgyak összefoly-
nak előttem. Szemhéjaim lera-
gadnak. Fejem lehanyatlik a ka-
napé támlájára.

Lehunynom a szemem, perge-
tem a képkockákat.

Nem várom meg, hogy a jelző-
lámpa utat adjon. Gázt adok, és
egyenesen felé veszem az irányt.
Néhányan, időben felmérve a
helyzetet, félreugranak előlem.
Neki nincs ideje erre, túlságo-
san bele van mélyedve a beszél-
getésbe, és későn veszi észre a
veszélyt. Akárcsak én a mögötte
álló gyereket.

Tompa zúgás hangja kerít ha-
talmába.

A fékszikorgást, a gumik nyü-
szítését az aszfalton és az ütés
dörejét kísérteties csend váltja
fel. Arcom a légszakban, vég-
tagjaim reszketnek, nem tudok
mozdulni. Hirtelen valaki felte-
keri a külvilágon a hangerőt. Ki-
nyitják az ajtót, megpróbálnak
kiemelni. Szándékosan ölt a flu-
gos ribanc! Milyen aranyos kis-
lány! Alig lehet két-három éves.
Gyerekgyilkos! Hagyjanak bé-
kén! Nem akarom hallani!

A hold mennyezetre húzott fe-
hér csíkját figyelem.

Kedvenc emlékem, ahogyan
apával a tengerben állunk. Kislány
vagyok. Nagyon kicsi. Apa mögé
bújok, és átkarolom a combját, ne-
hogy felkapjon a hullám. Egyszer
csak anya felugrik a nyugágyról,

és kétségbeesetten kiabál: hol a
gyerek?! Apa csak mosolyog, és
annyit mond: biztonságban, és
megsimogatja a fejem.

Ha erősen összpontosítok,
néha sikerül felidéznem a tenger
sós ízét és illatát.

A bírót nem hatotta meg a
történetem, azt mondta, szen-
timentalizmussal nem tudom
megdönteni a tényeket, a tények
pedig önmagukért beszélnek.
A tényekről én is hosszasan be-
szélhetnék, de azok a tények nem
tartoznak ide, legalábbis jogilag
nem, ezért inkább hallgatok. Egy
pillantást vetek a feketébe öltö-
zött asszonyra. Üveges tekintet-
tel néz. Akár Katarina is lehetne,
fordul meg a fejemben. Akár én
is lehetnék.

Ha újramezhetném, még bár-
mit megvalósíthatnék, töprengök.

A bormámoros álom után
egy nyomortanyán ébredek, sok
másik lány vesz körül, elkékült
vénával, bevizelve, saját hanyá-
sukban fetrengve fekszenek egy-
más hegyén-hátán. Engedjenek
el! Nem tarthatnak itt! Kikérem
magamnak! Pánikrohamomat
egy tompa ütés szakítja meg.
Arra eszmélek fel, hogy egy szó-
ke lány hideg zsebkendővel bo-
rogatja a homlokom. Katarina
vagyok, mutatkozik be.

Cellatársam szagotott léleg-
zését hallgatva őt látom újra.

Nagyon... fáj. A karjaimba
vergődik. Szeme félig fennakad-
va, szájából nyálkás folyadék
csurog kifelé. Az egész testét ké-
keslila foltok borítják. Így jár az,
aki sokat szájál. Üvöltök, hogy
segítsen valaki, de senki sem se-
gít. Jöjjön már valaki! Nem jön

Sándor Zoltán

senki. Tegyenek már valamit!
Senki nem tesz semmit. Életlen
teste fölött születik meg bennem
az elhatározás.

Amikor arra az éjszakára gon-
dolok, egész testemben remegni
kezdek.

Egy előkelő fogadásra küld-
nek bennünket, számos magas
rangú vendég van jelen, köztük
nem kevés tekintélyes politikus,
az egyik kéjszóvart sikerül elcsá-
bítanom, majd figyelmetlenség-
gét kihasználva kerekelt olda-
nom. Nem merek sem haza, sem
a rendőrségre menni, ezeknek a
keze ki tudja meddig ér el, napo-
kig étlen-szomjan bujdosok elha-
gyatott üzemsarnokok környé-
kén, végül besétálok az egyik új-
ságszerkesztőségbe.

Felelevenítve a képet, újra ér-
zem magamon a főszerkesztő
fürkésző tekintetét, amikor he-
lyet foglalok az irodájában.

Névtelenül mesélek. Minden-
ről, ami eszembe jut. A rabszol-
gasorba taszított lányokról. Az
ügyfelek előkelő köréről. A mun-

kaerő toborzásának módjáról.
Azután, hogy a cikksorozat bot-
rányt kavart, felvállalom a nevem,
és a szerkesztőségi olcsó panzió-
ból hazaköltözöm. A nyilvános-
ság majd megvéd, kalkulálok, s
így könnyebben cselekedhetek,
az engem elejtett szépfű ellen
azonban mégsem sikerül vádat
emeltetnem. Túl fontos személy,
befolyásos ismerősökkel.

Ha lenullázhatnám eddigi éle-
tetem, visszaütznék a tengerre,
és elbújnék apa mögött a hullá-
mok előtt.

A feministák és egyes nőak-
tivisták civil szervezetek a védel-
memre kelnek, követelve, hogy a
bíróság vegye figyelembe mind-
azt, amin keresztülmentem. Vég-
eredményben az eset az igazság-
szolgáltatás mulasztásának az
elhatárolódóm minden radikális
szervezettől. Semmiféle publici-
tásra nem vágyom.

Ha terminátor lennék, meg-
nyomnám magamon a reset
gombot.

esszé

A KÉMÉNYESI FIÚ TÖRTÉNETE

Silling István

Még mielőtt szétszórta volna őket a történelem, a kolozsvári Mátyás király szobor előtt megfogadta végzős évfolyamuk, hogy sosem lesznek hűtlenek a kincses városhoz, az ott szerzett tudáshoz, toleranciához, becsülethez, a Farkas utcai kollégiumban szerzett élményekhez, és tízévenként visszatérnek, hogy találkozzanak a Magyar Nemzeti Színház épülete melletti kávéházban, ahol legszebb éveikben szabadidejüket töltötték. Ott ismerkedtek a város polgárságával, meg az egykori Biasini Szállóban nyitott orfeumban a legényélet örömeivel, az öltözők nyújtotta gyönyörökkel. Azután pedig repültek szél-tében-hosszában a széles hazában, hogy megkezdjék szolgálni az igazságot. Mindenki ment a maga szülőföldje felé, míg a történelem szét nem szabdalta a hazát olyannyira, hogy csak elvétve és akkor is csak kevesen tudjanak – fogadalmukat betartva – végigsétálni a Házsongárdi temetőben, volt professzoraikra emlékezve.

Stebler Izidor egyedül volt dél-alföldi, a Duna mentéről való a híres erdélyi református kollégiumban, s jött is vissza Kéményesre, a kenderporos bácskai mezővárosba, hogy az Ertl-féle kendergyár jogtanácsosa legyen, miután ügyvédbírói vizsgát is tett a székesfővárosban. Kéményesen a szüleinél lakott, kényelmes életet véltek neki az őt alig ismerők, hiszen Stebler Izidor nem vegyült a kendertermesztő, -feldolgozó és -kereskedő sörivők népes legénycsapatába, nem vett részt mulatózásaikban, lány- vagy legényfogó zenés rendezvényeiken. Magányos volt, nem megalkuvó.

Csak néhanapján találkozott a zombori festővel, aki kéményesi rokonaihoz, Knézy közjegyzőékhez látogatott, és zárkózott ember léteire olykor mégis elbeszélgetett vele az élet dolgairól, értelméről, a lét megismerésének folyamatáról és az üdvözülés elérhetőségének lehetőségéről. A vándorló festőnek Zomborban barátja volt az ismert gnosztikus filozófus, aki városi tisztviselőként rangos európai díjat nyert az ideális anarchizmusról szóló filozófiai értekezésével. Stebler Izidort azonban jobban érdekelt a festő művészete, azok az alkotások, amelyeket a kéményesi apácázárda folyosóján hagyott. A festőt, lévén Knézyék lakása a zárda szomszédságában, munkája közben is meg-meglátogatta, észrevételezte a bácskai határban zajló búzaaratási folyamat ábrázolását mint a munka dicséretét. A nővérek közül is, főleg a fiatalabbak, elragadtatva bámulták a festő könnyed ecsetkezelését, a színek keverését. Különösen Domicella nővér érdeklődött az alföldi tájképfestészet jelen állapotáról. Domicellát pár évvel ezelőtt egy hirtelen szülői elhatározás kényszerítette a zárdába a gombosi

jegyző szépen berendezett polgári lakásából. A bevonulás okát nemigen firtatták, bár a nővérek között semmi sem maradt titokban, s így lett híre annak, hogy a Domicella nővér falujával szembeni Erdőd várából csónakkirándulásokat tettek a Dályai-hegyháton táborozó festők a bácskai faluba, ahol a pompás népviselet csodálhatták meg, és egy nyári mulatságon is részt vehettek, ihattak, kissé duhajkodhattak, táncolhattak a helybéli sokszoknyás magyar lányokkal. A fiatal festőnövendékek nyári kirándulása után dr. Pfeiffer Jakabnak, a gombosi orvosnak a lánya jó időre eltűnt a faluból, amikor pedig visszatért, ment egyenesen a kéményesi Miasszonyunkról nevezett szegény iskolanővérek zárdájaiba. Ott nézegette hosszan, néha magányosan a zombori festő falra festett nagy méretű képeit, meg burkoltan érdeklődött a szolnoki művésztelepen folyó művészek dolgairól, sikereiről. Stebler Izidornak fel is tűnt ez a kíváncsiság a szép és fiatal apáca részéről, de nem akarta kérdezősködésével elriasztani a nővért, netán meggátolni a vele való esetleges máskori találkozás reményét. Csakhogy a zárda főnökasszonyának éber tekintete vagy a többi apáca irigykedő szeme előtt – akiben ugyanúgy dúlt a fiatalosság s az irigykedő árulkodás – nem maradtak észrevételnek ezek a szokatlan találkozások, és egyszeriben megtiltották Domicella nővérnek a magányos sétákat a zárdaépület e részében. Így Stebler Izidor fürkésző reményei szertefoszlottak az egyházi rend szigorú szabályai és a nővér előlétele miatt. Nem is talált magának való társat Kéményesen. Apja jómódú földbirtokos volt, inkább nagygazda, akit a városkában sokan ismertek, tiszteltek szorgalmáért, vagyonáért. Jogászfiát pedig az imponáló partik között látták a vizslató szemű anyukák. Több commendáló is járt már a házuknál paraszti és polgári családból egyaránt. Hiába.

Stebler Izidort az erdélyi nagyvárosban zajló nyüzsgő művelődési és társasági élet után otthon, az iparilag fejlett, munkás- és földművesegylettel meg persze a sváboknak elengedhetetlen takarékpénztárral bíró mezővárosban az unalmas és kulturálisan pangó, a művelődés iránt közömbös paraszti létformába való süllyedés erőteljesen fenyegette. Szülei puhatolózása nőülési szándékáról még inkább taszították az otthoni elköteleződéstől. Ezt megakadályozandó, el kellett menekülnie a sváb kendervárosból. Más helyre, városba kényszerült költözni. Így került a megyeszékhely járásbíróvá, ahol egy nem túl nagy társaság műveltebb tagjai maguk közé fogadták, elképzeléseit érdeklődve figyelték. Megyei rangú újság jelent meg a városban, rangos irodalmi, ze-

nei egyletek működtek, társulatok tevékenykedtek mindhárom nyelven. A járásbírói munkája mellett maradt ideje a vidék múltjának feltárásán igyekvő tanítók, tanárok, újságírók, papok, ügyvédek között a maga érdeklődését kiteljesíteni. Eleinte egy csinos polgárházban kapott alberletet a két-három-négy sor bogyfával árnyékolt Apatini út legelső házában, közel a Szabadság téri munkahelyéhez és a körúthoz. A járásbírói az eklektikus homlokzatú emeletes Siskovichházban működött, bérelt irodákban, mivel saját épülete még nem készült el. Zombor nem volt kész az összes megyei intézménynek megfelelő s a rangjához illő saját épületet biztosítani. Stebler Izidor a lakásáról – amelynek dolgozószobája falán éppen egy szolnoki városképet ábrázoló Olgyay Ferenc-tájkép díszlett, a magyar festők Apatinban megrendezett kiállításán vásárolta a ház tulajdonosa, a dúsgazdag Szemző István földbirtokos – hetente többször eljárt valamely kulturális eseményt megtekinteni, azon részt venni. Lakása már ugyan a Szelencse városrészhez tartozó lett volna, de a körút közelsége még a Belvároshoz sorolta, ahol az igazi városiak éltek, akik miatt Stebler ide menekült. Mert Zombort nem a peremén élő munkások, cselédek, a tágas határt művelő földművelők, állattenyésztők tették várossá, urbánus településsé. Nekik mindegy volt, hogy milyen közvilágítás van a Kossuth utcában, vagy állítanak-e szobrot a megyeháza vagy a városháza előtti téren, netán mit játszanak a színházban, de még az is, hogy van-e színház a városban, vagy múzeum, kaszinó. Újság sem kellett nekik, könyvtár is alig. Nem volt identitásgondjuk a zomboriság, a városiasság. Kint éltek a Mlakában, a Prnjavorban, a Nemanovcinak gúnyolt negyedben, a Felsővárosnak becézett Szőlőskertekben, avagy beszivárogtak a szélső utcákba a környező falvakból a könnyebb megélhetés, több megrendelés reményében, de csak a kiszolgáló lakosság számát szaporították, és nem a polgárságot. Bármelyik más településen is ugyanúgy megéltek volna, ha munkájuk akad. Stebler Izidornak nem velük volt foglalatossága, inkább a lakása közelében álló Vadászkiút Szálló báltermével, a Pokol vendéglővel és a szemközti színházzal, mellette az Elefánt Szálló éttermével, ahol ebédelni szokott, a Szentháromság térre vezető Trefort utca emeletes polgárházaiban lakókkal s az annak sarkán álló nevezetes főgimnázium tanáraival, valamint az ezzel párhuzamos, az ugyancsak a Szentháromság térre vezető, Városgyula zombori származású kalocsai érsekről elnevezett utcácska polgáraival.

A városban működő öntevékeny társulatok egyike az egész

Kortárs művészeti galériában

megye történetére kiterjedő kutatásokat figyelte előszeretettel, leginkább az archeológiai és numizmatikai felfedezésekért rajongva. Ez éppen kedvére való volt, hiszen szülővárosában is akadtak néhányan, amatőr korkutatók, akik hasonló régészeti ásatásokat végeztek, többször próbáltak őskori vagy ókori leleteket találni, ami ugyan ritkán, de néha sikerült is. Római és középkori pénzekből kisebb gyűjteménye is lett Stebler Izidornak, amit magával is vitt Zomborba. Új ismerőseivel szerkesztette a Történelmi Társulat Évkönyvének füzeteit, gyűjtötte a régészeti anyagot egy leendő városi múzeum megalapításához. A Zomborhoz tartozó szállásokat járták, Gradinát, Saponyát, Bukócot, a szántásokon imitt-amott felbukkanó leleteket mentették. Felhívásokat tettek közzé a városban megjelenő, de megyei közérdekű Bácska lapban, hogy aki ilyen régészeti leltre bukkan, az szíveskedjék átadni a társulat titkárnak. Stebler Izidor értékes éremgyűjteménye így szaporodott már ezer fölé.

Stebler Izidor sikeres jogi karriert épített fel Zomborban, pedig alig múlt harmincéves. Vagyon is szépen gyarapodott, s még a környékbeli is felkeresték, ha a paragrafusok világában nem tudtak eligazodni. Ismert jogtanácsos lett, jól keresett, s vagyonát még gyarapította az apja halála után Kéményesen örökölt jussa. Mindebből futotta a városban a hajdani török dizdár lakásának helyén álló, régi, rozott ház megvételére, annak lebontására és egy sokszobás, hatabla-

kos, szárazbejáratú, biedermeier stílusú polgárház építésére a belvárosi Basa utcában, amelynek belső sarkán a Hauszmann Alajos tervezte főgimnázium állt, a körútra nyíló sarkán pedig Gergurov Milán városi főmérnök új családi háza. Kényelmes úri lak lett a Stebler-ház, a személyzet számára is elegendő lakórészlet a ház folytatásában. Az utcai részt monarchiasárgára festették, az ablakokat övező keretdíszeket fehérre. Csak éppen a városban meghonosodott ostorfákból nem ültettek ebben a szűk utcában. Mondhatni, Stebler Izidornak mindene megvolt a nyugodt polgári élethez. S még a passzióját sem hanyagolta el, olyannyira, hogy a budapesti Numizmatikai Közlönyben szívesen közölték a *Dél-Alföld numizmatikai emlékei* című beszámolóját.

Jogi tanácsokért fordultak hozzá sokan, bár önálló irodát nem vezetett. Özvegy Bugarszki Lázárné Weiler Ilonka asszony is ilyen céllal kereste fel. A hölgy arcának felső részét kis kalapjához tűzött finom fekete tülleszipke takarta, kézfejen fekete selyemcérnából horgolt csipke. Ruhája könnyű nyári selyemből készült, szintén fekete, nagyon apró, sötétkékvirágmintákkal, karján fekete antilopbőr táskával, lábán fekete, bokáig érő fűzős cipő. Látszott, hogy gyászol. Beszélgetésükből kiderült, hogy a nemrég elhunyt férjét gyászolja, a város leggazdagabb családjainak egyik sarját, akit a tüdővész vitt el, pedig még alig töltötte be a negyvenet. Az elhunytat a város nagyobbik ortodox temetőjének Mária mennybevitelére kápol-

nája kriptájába temették, ahogy az a virilistáknak és jötevőknek dukált. Gyermeük, sajnos, nem született, így a gazdag vagyon öröklése körül hangos viták támadtak az özvegy és az elhunytának a szülei és testvérei között. Ennek megoldása miatt látogatta meg az özvegy Stebler Izidort, a jó hírű jogi tanácsadót, hátha tudna segíteni baján. A törvények biztos ismerőjének nem volt idegen az ilyen csetepaté, és jól tudta, hogy a jog világában semmi sem lehetetlen, ezért kellő felvilágosítással szolgálta az özvegyet. Weiler Ilonka elpanaszolta, hogy házassága valójában érdekből történt, ugyanis az ő apja csak föld nélküli tanító volt a városi iskolában a Kistemplom utcában, szerény házuk a Gazdasági Egylet székháza előtti utca elején rövid, vizenyős talajú kerttel. Az utca közepén az egyik oldal nem is volt beépítve, olyan nagy volt a szintkülönbség a két oldal között. Weiler Mihály szülővárosában végezte a szerb tanítóképzőt, ugyanis egyaránt bírta az itt használatos nyelveket, s nem kellett Bajára mennie az ottani képezdebe. A szépséges Ilonka, aki a négyosztályú polgári leányiskolába járt, később hajló délutánként a barátnőivel néha betért a Belvárosba sétálni vagy egy fagyalutra, s ritkán a Lányi cukrászatban meginni egy csésze forró csokoládét. Ott látta meg a város dúsgazdag famíliájának alacsony, pocakos és jócskán kopaszodó, már nem a húszas éveiben járó fia, Bugarszki Lázár. A szempár találkozása után Ilonka elkapta tekintetét, de a férfi már kevésbé. A csokoládé elfogyasztása után a lányok hazafelé vették az útjukat, Lázár úrfi pedig a lányok nyomába eredt, amiben a lányok számára nem volt semmi szokatlan, hiszen Bugarszkiéknek két hatalmas házuk is volt a Bajai út elején. Lázár úrfi azonban nem tért be egyik házukba sem, hanem andalogva követte tovább a lányokat, s megleste, Ilonka melyik utcába fordult be. Innen már nem volt nehéz dolga a szomszéd sarkon lakó szerb bábaasszonytól megtudni, hogy a magas és fehér csipkés napernyővel sétáló kék szemű hölgy kicsoda, hol lakik és kinek a lánya. Puhatólászai után közölte szüleivel az esetleges lányfogás lehetőségét, akik fiuk szándékát örömmel támogatták, s hamar küldték is az egyik idős, de minden hájjal megkent rokonukat finom édességdobozzal a Weiler-házba körülnézni, szemrevételezni a család helyzetét. Az öreg szipirtyó mintegy véletlenül el is szólta magát a Bugarszki úrfi érdeklődéséről. Ezután lett feszültség Weileréknél, ugyanis a szülők örömmel fogadták a hírt, míg Ilonka még halogatta volna a férjhez menést. Ő szívesebben sétált a Bajai út végén álló Szemző Gyula-féle magángándiskert, a vasútállomás előtti tágas városliget, a városi sporttelep és a kaszárnya felé is, ahol a snájdig tűzérhonvédek laktanyája környékén fess bakák mulat-

ták az időt vasárnap délutánként, a sétálgató kisasszonyokat dicsérő szólamokkal illetve. Ez pedig kellemes érzéseket váltott ki a hölgyekből, néha meg is álltak csevegni, talán kacérkodni is a szép beszédű egyenruhásokkal. Weiler Ilonka szülei azonban a kecsegtetőbb pazar parti mellől nem voltak hajlandók elállni. Ezt egykettőre megtudta a harminckét éves Lázár úrfi családja, s már meg is invitálták Weileréket egy fogadásra. Akkor történt Weiler Ilonka első személyes találkozása Bugarszki Lázárral, akkor kérte meg őt édesapjától Bugarszki úr, s szinte már férjhez is adták a gazdag házba, csak éppen a hirdetésekkel kellett kivárni. Az esküvőt természetesen a város központjában levő pravoszláv Szent György-templomban tartották, három pappal, a hagyományos esküvői koronákkal az ifjú pár fején. Bugarszki Lázárnak azonban reverzálist kellett adnia arról, hogy ha lány gyerekei születnek, azok katolikus vallásúak lesznek, ha pedig fiúk, ők a szerb pravoszláv vallást fogják magukénak tudni. Gyakori szokás volt ez az írásos megegyezés egyes házasságok esetén a születendő gyermekek vallásáról. Így lett Weiler Ilonka Jelena Bugarszki zombori szépasszony tizennyolc éves korában. Szüleit és két kisebbik hűgát mentette meg a szegénységtől, önmagát pedig a boldog szerelemtől. A házasságuk eleinte nyugodtan telt, ugyanis Ilonka igyekezett férjének eleget tenni, és anyósa akarata szerint viselkedni, az elvárásaiknak megfelelni. A házasság első éveiben elkerülte őket a gyermekáldás, később pedig a férjét megtámadta a tüdőgyümőkór, s hiába jártak jó levegőjű hegyi fürdőkhöz, tengerparti, de nem túl meleg, lágy szellőjű felkapott sanatóriumokba, Lázár egyre gyengébb lett. A városban még nem épültek ki a Mosztonga folyó szennyves vizét lecsapoló csatornák, s büzlött a város rossz levegője. Bugarszki Lázáron nem tudtak segíteni sem orvosok, sem a sztapári vajákosok, de még a doroszloi Szíz Mária beteggyógyító kegyhely sem. Nyolcévnyi házasság után a férje visszaadta lelkét teremtőjének. Ennyi volt Weiler Ilonka eddigi élettörténete, amit Stebler Izidor türelmesen végighallgatott, s pár tanács kíséretében nyugalomra intette a fiatal özvegyet.

A tanácsokért Stebler Izidor most nem fogadott el pénzt. Együttérzésből-e, netán a kellemes látványért, amikor a túllátó alól előbukkanó sötétkék szempárt meglátta, s pislantás nélkül ámult el a varázslatos szépség gyönyörén? Mindenesetre felajánlotta, ha további gondjai akadnának, bátran forduljon hozzá.

Leleményesek voltak a zombori ügyvédek, akiket Bugarszkiék alkalmaztak, meg a törvény is úgy rendelkezett, hogy a gyermektelen házasságban megözvegyülő fél a házasságba hozott

vagyonát magáénak tarthatja, illetve az elhunyt fél ingatlan vagyonát annak szülei, testvérei öröklik, hacsak elhunyt házastársa végrendeletileg másként nem rendelkezett. Bugarszki Lázárnak sem volt hivatalos végrendelete, és a saját vagyona is kevés volt, hiszen szülei még nem osztották szét gyerekeik között a vagyont, csupán évi apanázst kaptak. Így az özvegynek pusztán férje Bugarszki nagymamájától, Vukicsevits Szimonidától kapott szőlőföldjére maradt igénye, az is a Duna másik partján, a vörösmarti hegyoldalon. Vukicsevits nagymama ugyanis minden unokájának végrendeletileg adományozott néhány hold földet a város környékén. Bugarszki Lázárnak csak egy hold jutott, ugyanis az szőlővel volt beültetve, s azonnali haszonnal járt minden évben. Ezt a szőlőt is meg akarta tartani a család, de hiába, ezt már Stebler Izidor hozzáértő szakértelme szerezte meg az özvegynek, valamint tisztességes végkielégítést az apósától, s a Bajai úti házban való maradás lehetőségét a gyászidő leteltéig. Ez utóbbit Stebler Izidor tanácsolta neki, jól indokolva meg az özvegy jogait.

A gyászév letelte előtt Weiler Ilonka köszönetet mondott Stebler Izidornak, akivel az örökösödési idő alatt néhányszor találkoztak. Egyszer egy sétát is tettek a szerb körút Korzónak nevezett részén. Ez éppen elégnék bizonyult, hogy olyan hír kapjon

szárnyra, mely szerint Stebler Izidor járásbíró az özvegy Bugarszkinének csapja a szelet, pedig más polgárlányok is szívesen vették volna a bíró közeledését. Csakhogy Stebler járásbíró úr már a maga éveiben másként látta a zombori lányok hajlandóságát. Mindig is megfontolta tetteit, s nem döntött elhamarkodottan. Mint ahogy az özvegy Bugarszkiné esetében sem, aki szép is volt, nem is volt hajadon, nagyon kelendő sem volt szerény vagyonkájával, tehát épp megfelelt egy jól kereső, harmincas bíró mellé feleségnek, a szép új ház aszsonyanak. Özvegy Bugarszki Lázárnéból így lett a gyászév letelte utáni héten Stebler Izidorné a belvárosi Basa utcában. A bíró úrral nyaranta és ősszel gyakorta jártak Vörösmartra, ahol egy helyi vincellér gondozta a szőlőt, s minden évben néhány hordó finom baranyai borral, lágy ízű sillerrel és jóféle rizlinggel látta el a városi ház asztalát, ami igencsak növelte a vendégek előtt a vendéglő gazda jó hírnevét. A maradékkal, vagyis a borfölösleggel maga a vincellér gazdálkodott, vásárlója pedig szépen akadt a zombori gazdagabb családok ellátói között. Bizony, Stebler úr nem vált igazi kéményesi sörivővá soha, hanem csak a nemesebb hegyháti bort kedvelte. Szőlőjükben kisebb házikó is állt, amelyben néhány napot eltölthettek akár kettesben, akár a bíró úr egyedül is. Olyankor, főleg esők

után járta végig a sorokat, vizslató szemét az eső mosta földre szegezve, hogy megtalálja az ókori római úton vagy a Mátyás király korabeli hátan az elveszejtett régi arany vagy ezüst pénzérméket. Fürkésző tekintete nem is járt kevés sikerrel. Szép gyűjteménye jócskán gyarapodott mindaddig, amíg ereje engedte az ilyesféle tevékenykedést.

Stebler Izidornak és feleségének nem született gyermeke. A világháború alatt pedig a bíró úr már idős volt katonai szolgálatra. Így tovább szolgált a bíróságon, s az új hatalom is megtartotta régi állásában, pusztán a szerb hűség- esküt kellett letennie. Hosszú élete során hírneves numizmatikus-sá érett, nemzetközi hírnévre tett szert, vásárolt, cserélt és eladott, hogy a második világháborút túlélve a városi múzeumnak adományozza tízezernél is több régi pénzérméből álló gyűjteményét, az ezret is meghaladó könyvtárát, értékes régészeti és néprajzi gyűjteményét. Feleségével beletörődtek a változásba, csendes életet éltek a Basa utcai ház hátsó traktusában, amennyit meg hagyott nekik az új, népfelszabadító hatalom a konfiskálás után, és csak az utcára nyíló szárazbejárat kapuja felett maradt meg az építető tulajdonos átmeszelt monogramja: S. I. Donáciojáról tudnak a múzeumban, de emléke mélyen elsüllyedt, ahogyan a hón szeretett ókori pénzeiből is sülyednek még a föld színe alatt.

novella

NYÁRI FÉNYKÉP

Fehér István

Alig foglalunk helyet a piros-fehér napernyő árnyékában, máris ott terem a pincér. Megigazítja az asztalterítőt, odébb tolja a sótartrót, felcsippent valamit, valami mást lesöpörint, majd fölénk magasodik: jó napot kíván. Kiművelt hangon üdvözlöli a vendég hölgyeket, vendég urakat! E ragyogó időben mit óhajtanak parancsolni?

Míg felveszi a rendelést, alkalmunk van véleményünk alkotni róla, gyors vonásokkal felvázolni tudatunk lustán lobogó vásznára, hogy azután hagyjuk magától elenyészni, fakuló árnyként eltűnni, mint egy illékony szellemet, melyet kedvtelésből idéztünk meg, s unalmasnak találtuk mi, akik elteltünk már a nyár harsányabb színeivel. Ám a szellem nem mozdul...

Minden a helyén van, olajozottan működik, a maga idején történik, mégis zavartan pislogunk egymásra, s szemlesütve motyogjuk, hogy „kávé, ásványvíz”, majd kényszerezett mosollyal elhallgatunk. Pedig a pincér nem tesz semmit, amit egy pincér ne tehetne ilyenkor: jegyzetel csupán kis noteszébe.

Szép, magas fiú. Érzéki ajkai körül kékre borotvált bőr. Szeme is kék. Régen középiskolás barátnőnk sóhajtoztak e fekete hajú, kék szemű, kemény fenekű, ruganyos léptű férfiakért... Nőinkre lesünk most is, ám ők unottan cigarettáznak, hagyják arcuk előtt lebegni a füstöt, s tekintetüket eltompulni a füst mögött, kihunyini hagyják minden fényüket, porhadni szépségüket, szürkévé, csomóssá silányulni arcukon a bőrt... Összerezzenünk, s ismét a pincérfiúra nézünk, darabos, csontos testén a szűknek mutatkozó pincérkabátra. Az itt-

ott már bogárhát-zöldre kopott, fekete szövet alatt laza, fiatal, porcos ízületek dudorodnak. Mintha szemünk láttára is nőne! Tekintetünk nem képes egységes egészbe foglalni, hátrébb húzódunk hát kissé, majdhogynem hátrahőkölünk, mintha attól tartanánk, hogy feszülő, zöldben játszó zakója hirtelen reccsenve szétfeszlik, akárha egy fényes-fekete lárvaurok, és kibújik belőle a pincér valódi, bávatag, hatalmas duzzadó bogár-lénye, s asztalunkra mászva kibontogatja, megszárogatja iszonyú végtagjait, szárnyait, majd düleddt szemű lepkearccal az égre mered, testén remegés fut át, és potrohából az asztalra préseli lárvaléte salakját, azután nekirugaszkodik, s tányérjaink csörömpölése közepette szárnyra kap, hogy ne térjen vissza soha, soha többé...

Hozza persze, rendre, a kávé, ásványvizet, és máris távolabbi asztaloknál látjuk készsége alakját... Hallgatagon ülünk, elnézünk egymás mellett, a tó felé... Csendben ringanak a nyár lomha hullámai, hullámmáni látszik a forró levegő is, közelíti-távolítja a vitorlásokat, a túlpárti hegyeket, hangokat hoz és kap fel újra, egybemos tavat, fát, aszfaltot, napernyőket, s a nyár lassú örvénylésében megáll az idő. Ott maradunk mi is, örökre, akár arcunk előtt a mozdulatlan füst, mint kávénk alvadt feketéje, mint távolba meredő barátunk szemében egy felhő keserű, immár örök-mozdulatlan árnyéka, mint a napernyő pirosának visszfénye a mögöttünk fagyaltatózó gyerek arcán, mint egy kiáltás, mely sirályalakat öltve ragadt az ég kékjébe.

Ott maradunk, egy fénykép cakkos keretében, idegen kezek között.

képzőművészet

NYELVEK ÉS AKCENTUSOK

BALLA ÁKOS MEGFOGHATATLAN ÁRNYAI

Lázár Tibor

Hogyan legyen valaki képzőművész? A kérdés, de még inkább a válasz túlságosan összetett, amire nem adható receptszerű útmutatás. A tanulás és fejlődés folyamán előbb-utóbb elkerülhetetlen egy vizuális nyelvezet kialakítása. Ez a nyelvezet a képzőművészeti elemek: színek, valőrök, nagyságok, textúrák stb. sajátosságos egyvelege, amely csak egy adott művészre jellemző, és az idő folyamán természetesen fejlődhet és változhat. A vizuális nyelvezet itt kölcsönös viszonyban áll a beszélt nyelvekkel. Minél több nyelven beszélünk, annál könnyebben tanulhatunk meg újakat, hiszen már átláttuk egy másikat, egy rokon nyelvnek a logikáját, a nyelvtanát, a mondatok szerkesztését, már a szavak is ismerősek, és van összehasonlítási alapunk.

Balla Ákos a pályafutásának már túl van ezen szakaszán, kialakította saját nyelvezetét, amivel megszólít minket, a nézőt. Ez a nyelvezet nem önmagába zárkózó, hanem kellően rugalmas és nyitott, hogy a szókinccs állandóan bővüljön, és új nyelvjárások, sőt nyelvek jelenjenek meg. Ez abban mutatkozik meg, hogy az itt látható alkotásokon, jobbra festményeken kívül Ákos más nyelveken is megszólal, amelyek bemutatására ez a néhány lap nem elegendő. Természetesen igazságtalan lenne elvárni egy ilyen jellegű mellékletől, hogy egy tartalmas alkotói életutat, portfóliót teljességgel mutasson be.

Mielőtt rátérnék az alkotásokra, érdemes az egészet szemügyre venni, hogy utána rávilágíthassunk a részletekre. Ide tartozik az a tény, hogy Balla Ákos elsődlegesen iparművész. A budapesti Magyar Iparművészeti Főiskolán, mai nevén Moholy-Nagy Művészeti Egyetemen végzett bőr szakon. Az ezzel az anyaggal való foglalkozás azóta is legmeghatározóbb tevékenysége. Keze alól jobbnál jobb táskák, pénztárcák, szíjak, cipők, kulcstartók kerülnek ki. Tudni kell, hogy Balla Ákos portfóliójában jó néhány bútorterv is szerepel. Ugyancsak ezt a portfóliót gazdagítják tervezőgrafikai munkái: plakátok, röplapok, katalógusok, csomagolások, amelyek nyomtatott formában vagy esetleg digitálisan, a számítógépeink és okostelefonjaink képernyőjén jelennek meg. Mindezek a tevékenységek jelentik azt a gazdag szókinccset, vagy inkább nyelveket, amelyeken Balla Ákos képes megszólalni és kommunikálni. Ahhoz, hogy a kommunikáció eljusson a befogadóhoz, egy nyelvezetnek rendelkeznie kell bizonyos fokú univerzalitással, annak érdekében, hogy azt a másik fél is képes legyen megérteni. Ebben az esetben az univerzalitást a mindent átható geometrizmus adja. Innentől kezdve szinte már teljesen másodlagos, hogy festménnyel, bútortalakkal, avagy plakáttal találkozunk, azt „mindössze” egy sajátosság nyelv különböző akcentusaiként fogjuk hal-

Fehérrre festett fák ritmusa Kishomok felé

lani. Nemcsak a nyelv tűnhet ismerősnek, hanem a „mondatok” tartalma is. Anita, a feleség kertjeinek részleteihez hasonló látvánnyal mi is találkozhatunk saját virágos- és kiskertjeinkben. Ezek tipikusan vajdasági pillanatok, sokszor vicces helyzetek, apróságok, amelyeket leggyakrabban észre sem veszünk. Nem ez a sorozat az egyetlen, amely a vajdasági textúrákkal foglalkozik. Több munkán is megjelennek a szántóföldek, a parcellák, amelyeket mintha magasból szemlél-nénk. Ezek a felületek már önmagukban is geometrikusak. Itt egy pillanatra megállhatunk a „geometrikus” szón elmélázni, amelynek eredeti jelentése éppen a talaj „megméréseivel” kapcsolatos. A talajból kinövő növények, lombkoronák, virágok, levelek is geometrikusan absztrahálódnak. A kompozíciók kollázsolt felületekből állnak össze. A táskák és pénztárcák készítése során kimaradó apró bőrdarabkák, amelyek egy átlagos műhelyben a kukában kötnének ki, és a szeméthegeket gyarapítanak, nála életre kelnek, és beépülnek a kertbe, a lombokba, a tájba. Nem titok, hogy a kollázs az egyik kedvenc technikai eljárása. Amennyiben a kompozíciók mégsem ragasztással kerülnek kialakításra, a kollázshatás továbbra is tetten érhető, mint például az *Árnyak* sorozatban.

A kollázstechnika gyakori használata és tökélyre fejlesztése, valamint a mindent átható geometrikusság a kubisták védjegye volt, a mozgalmat Georges Braque és Pablo Picasso neve fémjelzi. A kubisták körbejárták és egyszerre több szempontból és különböző perspektívából mutatták meg alanyaikat, aminek az eredménye egy „töredezett”, prizmatikus kép lett. A kubiz-

mussal rokonítható és néhány évvel később megjelenő irányzat az olasz futurizmus, amelynek szellemisége szintén közel áll Ákoshoz. A kubizusból átvett megoldásokat a futuristák azzal bővítik, hogy már az alanyaikat is megmozgatják, így a szemlélő és a szemlélt egymáshoz képest is mozognak. A képzőművészeti alkotáson már nemcsak egy, hanem több pillanat is rögzül egyszerre, ezáltal a tér mellett az időbe mint dimenzióba is belépünk. Megjelenésében a hosszú expozícióval készült fotóra emlékeztethet egy futurista alkotás. Ehhez hasonló megoldásokkal is találkozhatunk alkotásaiban, ahogyan a galérialátogató figurákat nézzük. A látványt a belső terek padlóiról, falairól megcsillanó és több falra reflektálódó árnyak fokozzák. A festmények modern vonalvezetésű, megbontott térfogatú, high-tech épületeket sejtetnek, amelyek vasbeton elemei fényesre csiszolt márvánnyal borítottak, a fényforrást hatalmas ablakok vagy éppen elegáns fényvel világító neonok (amelyek maguk is dizájntárgyak) biztosítják. Mindebben a kortárs építé-

szet, a technológia, a technikai vívmányok, a legújabb kütyük iránti rajongás ugyanúgy felfedezhető, mint a tudomány, a kutatás iránti elköteleződés.

A tudomány és a művészet szimbiotikus összefonódására az olasz futuristák és az orosz konstruktivisták is nagy reménnyel tekintettek, ezért alapvetően optimista hangvételű munkák ezek, ahogyan Balla Ákos munkái is. Némi nyomasztó érzés az *Árnyak* sorozatban szüremkedik be. A sorozat azokról is szól, akik elköltöztek, emigráltak. Művésziünk gyakran felteszi magában a kérdést, hogy hová tűnhettek a gyerekkorában megismert személyek, akikkel már tíz, tizenöt, húsz éve nem látták egymást. Vajon hol lehetnek, mit csinálnak, miként élnek, hogyan néznek ki, egyáltalán pontos-e a róluk alkotott emlék, megismernék-e egymást? Ők azok a megfoghatatlan árnyak, amelyek, mint kubista festményeken a tárgyak, hol egyik, hol másik, esetleg egyszerre több vetületüket is mutatják, több helyen is látjuk fényes felületen megcsillanó reflexiójukat, mégis megfoghatatlanok.

Árnyak 1.

A kalfács

képzőművészet

Zebrán 1. - kombinált technika

Balett-táncos

Táncos 3.

balla ákos zvara

1978
Zenta

A középiskolát Adán végezte el a Műszaki Szakközépiskola üzemi elektrotechnikus szakán. A szakközépiskola elvégzése után Budapesten a Nemzetközi Előkészítő Intézetben készült fel a továbbtanulásra, sikeresen felvételizett a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskola rajz-földrajz szakára. A főiskolán másfél évet végzett el, majd jelentkezett a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem textil szakára. 2007-ben diplomázott.

Jelenleg a zentai Bolyai Tehetség gondozó Gimnázium és Kollégium képzőművészet szakán tanít rajzot, képzőművészeti technológiát, szobrászatot. A tanítás mellett bútorkat, táskákat és bőrkiegészítőket tervez, fest és grafikai terveket készít (arculat, logó, plakát).

JELENTŐSEBB KIÁLLÍTÁSOK, MŰVÉSZTELEPEK, DÍJAK:

- 2008 - Zentai Nemzetközi Művésztelep, Zenta; I. Balaton Szalon - különdíj, Vonyarcvashegy
- 2009 - Friss Galéria, A rendszerváltás 20 éve kiállításorozat keretein belül, Budapest, Bécs, Berlin, Párizs
- 2010 - Millennium kávéház, Szeged; Bolyai Art kiállítás - Bolyais rajztanárok kiállítása, Zenta; II. Balaton Szalon - 1. díj, Vonyarcvashegy
- 2011 - Zvara Art&design - önálló kiállítás, Zenta
- 2013 - 3 szín, csoportos kiállítás, Zenta; Vajdasági Iparművészek Biennáléja, Szabadka
- 2014 - Magyar Formatervezési Díj - Magyar Iparművészeti Múzeum (Origami Bag), Budapest
- 2014-2015 - Kis méretű képek nemzetközi biennáléja - Szabadka, Topolya, Zenta; Két határon túl - csoportos kiállítás, Komárom, Szlovákia
- 2016 - Nemzetközi művésztelep - MOM Park, Budapest; Vajdasági kortárs magyar festők kiállítása, Topolya, Szabadka
- 2019 - Zvara 40+1, önálló kiállítás, Városi Múzeum, Zenta
- 2020 - A Zentai Művésztelep kiállítása, Városi Múzeum, Zenta
- 2021 - Bolyai Art - Bolyais rajztanárok kiállítása, Városi Múzeum, Zenta

LAPSZÁMUNK SZERZŐI

- Bence Lajos** (1956) költő, tanulmányíró (Lendva)
- Budai Ágota** (1996) tanár, műfordító (Szabadka)
- Csorba Béla** (1950) költő, néprajzkutató, publicista (Temerin)
- Fehér István** (1960) író, értékesítő (Magyarkanizsa-Hódmezővásárhely)
- Lázár Tibor** (1980) festőművész, pedagógus (Zenta)
- Lódi Gabriella** (1978) magyar nyelv és irodalom szakos tanár (Topolya)
- Mezei Kinga** (1976) színész, rendező (Zenta)
- Mirnicz Zsuzsa** (1940) író (Szabadka-Budapest)
- Molnár Tibor** (1966) történész, főlevéltáros (Zenta)
- Pál Péter** (1998) költő, előadóművész, színművész szakos hallgató (Lendva-Kaposvár)
- Patyi Szilárd** (1987) történelem-filozófia szakos tanár, újságíró (Szabadka)
- Reisinger János** (1954) irodalomtörténész (Budapest)
- Sándor Zoltán** (1973) író, szerkesztő (Szabadka)
- Silling István** (1950) néprajzkutató (Kupuszina)
- Sinkovits Péter** (1946) író, ny. szerkesztő (Zenta)
- Sisakos Fanni** (1977) költő, filozófus (Kishegyes)
- Szerda Balázs** (1991) történelem-latin szakos tanár, népzeneész (Óbecse)
- Szögi Csaba** (1975) író, újságíró (Zenta)
- Tóth Eszter Zsófia** (1975) történész, társadalomkutató (Budapest)

Lapszámunkat **Balla Ákos** alkotásaival illusztráltuk.

AZ HOL ÉN ELMEGYEK...

T. távozásakor nem volt vitánk.

Kicsit ugyan meghökken-tem, de nem volt okom a csodálkozásra; magamat hibáztat-hattam, mert a készülő válto-zást nem jelezte az előérzetem. Hetek, sőt hónapok óta egy szoborvázlat kötött le, s mintha kiszakadtam volna életemnek abból a részéből, melyhez T. tartozott. Kerestem valamit: a gyermeki ártatlanságot, a cset-lés-botlást, a tiszta tekintetet, a cseppnyi riadalmat az ismeret-lentől, a világtól, ami körülve-szi. Jártam a játszótérreket, óvo-dák, napközis környékét, kis-gyerekes barátaimat; az örökös bájt, a mindenkorit szerettem volna megragadni, s amikor úgy hittem, már-már sikerül, mindig elillant.

Hogy megsürgessem ma-gam, elhúztam a függőnyt a szerszámok elől, de sem a vésők és kefék, sem a simítókések, mintázófák, írókák, reszelők nem kíváncsok az ujjaim közé. Hasonló gyötrődéseimet az évek alatt megtanultam ki-beszélni magamból, megosztani T.-vel, ahogyan ő is megosz-totta velem a gondolatjel vagy a vessző helyét is készülő ver-sében; ez általában mindket-őnknek segített. Néha leemel-tem a polcra a világoskék-fehér matrósapkát is, amit első adri-ai nyaralásunkon – megismer-kezdésünkön – viselt, helykén, betyárosan, szinte már irigyel-tem; amikor együtt visszain-dultunk, a fejembe nyomta. Hazáig nem vettem le. A mű-teremben szerszámaim és első verseskötete mellett tartottam, s ha T. nagyon hiányzott, feltet-

tem. De akkor ez sem ösztön-zött.

A keresés, a vélt meglelés örömeiben és az újabb elvesz-tés örvényében nem vettem észre, hogy rajtam kívül is tör-ténik valami. Azt sem, hogy T. léptei rugalmasabbak lettek, noha más őszökön szinte ván-szorgott, csontfájdalmi kiújul-tak, tele volt panasszal. A háta mintha egyenesebb lett volna, szemüvegét, parfümjét lecse-rélte; mindezt csak utólag ál-lapítottam meg. Akkor nem fi-gyeltem fel rá, de lehet, hogy nem is akartam érzékelni sem-mi ismeretlent, zavarót – főleg nem azt, ami majd bekövetke-zett.

Nem volt vitánk. Semmi dráma. Méltatlannak is érez-tem volna, T. még inkább. Ő az élet rázós kérdéseit mindig rendkívül egyszerűen intézte el. Bár utólag átgondolva, me-leg – vagy ahogy én neveztem: barna – baritonja akkor mintha megremegett volna.

Meleg őszi volt, csöppnyi műtermem ablaka előtt pereg-ve hullott alá hol egy sárga, hol egy nyári zöld, hol egy rozsdá-színű platánfa-tenyér; ha ki-néztem, nosztalgia fogott el. Arra gondoltam: lehet, hogy a következő levélhullást már nem látom? Tisztára mosott, fehérre száradt szerszámaim nem ta-lálkoznak már több agyaggal, a tenyeremmel? Megriadtam, hogy esetleg nem lesz rá időm, közbejöhethet akár egy banális rheumatoid arthritis, melynek jelei már mutatkoznak az ujjai-mon. Bármennyire is elégedet-len voltam vázolataim tömegé-

vel, a mindig áhított, de soha meg nem született gyermekem szobrába bele kell fognom.

Napokra behúzódtam a mű-terembe.

Margitka reggelként az ajtó előtti kisasztalra tette a keményített fehér szalvétá-val letakart kiskosarat, amely még nagyanyámról maradt rám – benne egy köcsög tej, két alma és három friss rozszemle –, és eltakarította az előző napi maradékot. T. este-felé jött, egy dobozban meleg levest, rágógumit hozott, és egy termoszban erős feketét, amit csak ő tudott nekem elkészí-teni, nem is használtam soha a műtermi kávéfőzőt. Leült a ka-rosszékebe, olvasott, szöszmöt-tölt, jegyzetelt, hallgatott. Utó-lag állapítottam meg: túl nagy volt a csend, s hogy alighanem ez volt az egyetlen időszak éle-tünkben, amikor szinte alig be-szélünk egymással, bár akkor erre a csendre szükségem volt. Dolgoztam, ha nem is volt még meg a ragyogó, az igazi tekint-et, a görbülő száj, az ártatlan-ság tiszta vonala a csöppnyi fanyar riadtsággal. Előfordult, hogy lábamat felpolcolva pi-henttettem, agyagos kezem le-lógott a heverőről. Néha el is szundítottam, T. ilyenkor ki-surrant, de ha közben felébred-tem, tovább színleltem az al-vást, pedig igazán ritkán esett meg, hogy egyikünk vagy má-sikunk tettette magát. Kapcsolatunk ezért is lehetett hosszú, értelmes, megbízható.

Ahogy haladtam, mind gyakrabban néztem a platán-fámra, mintha sürgetett volna, mert egyre jobban hullottak csörrenő levelei. Aztán egy fá-radt pillanatomban, amikor a simítókést tisztogattam és az agyagmorzsákat szedegettem össze, s fel akartam adni, lenn a ház előtt szekér csörömpölt. Zaja felhallatszott hozzám egé-szen a negyedikig, darabokra törte a nyugalomom. Bosszúsan hajoltam ki: a kocsis már állt, és nyomban fel is hangzott a ba-kon ülő férfi öblös kiáltása: *Evo lubenice! Dinnyét vegyenek! Evo lubenice!*

Gyerekek rohantak elő, felnőttek szállingóztak; a hosszú, meleg nyár kedvezett a dinnyének, élt még az érdeklődés. *Nem lőrincés! Tessék választani, csak ma vagyok itt! Olcsó a dinnye!* – kiabálta a szalmaka-lap. Egy fiatal férfi sorra tapo-gatta-kopogtatta a zöld gömbö-ket, főntről nem értettem, mit mond, csak hangfoszlányok ér-tek fel hozzám. Talán szóváltás lehetett – nyilván a dinnye mi-nőségéről, fogyaszthatóságá-ról –, mert az árus indulatos mozdulattal hátranyúlt, előka-pott egy nagykést, s egyetlen mozdulattal kettéhasította a legközelebbi dinnyét. A *lubeni-ca* leve csorgott, az ember sze-

letelte, s egymás után nyújtotta a szekér körül állóknak. Akadt, aki vonakodva fogadta a kosto-lót, volt, aki mohón feléje ka-pott. Édes lehetett, mert hama-rosan csörömpölni, himbálóz-ni kezdett a régimódi akasztós mérleg is: gazdára lelt néhány dinnye.

A meglékelte dinnyék láttán eszembe jutott egy régi nyár. Kisöcsém rohant végig a köz-ben a poros kocsiúton, hát-ra-hátrafordult, hogy lássa, mi-lyen csodálatos nagy porfelhő kerekedett apró lábai nyomán: felszállt a háztetőig, fel a fák tetejéig; közben nagyokat ka-cagott. Szemben vele egy diny-nyes kocsis jött, majdnem úgy kiabált a szekéren ülő ember, mint ez a lenti, csak egy kicsit másként: *Dinnyét vegyenek!* Kisöcsém lassított, visszafor-dult, féloldalasan a szekér mel-lett futott, a bakon ülő asszony köhögött a portól. A kocsis fel-kapta az ostorát, és végighú-zott vele kisöcsém mezítelen lába szárán – piros csík maradt utána. – *Majd adok én neked, büdös kölyök!* Kisöcsém sírni kezdett. – *Ugyan ne bánts!* – mondta a fiatal, kontyos asz-szony. – *Gyere csak közelebb, kisfiam!* – s azzal a lékelő nagy-kés után nyúlt. A kés láttán meghűlt bennem a vér. Öcsém megkerülte a kocsit, úgy lépett közelebb kíváncsian, de mene-külésre is azonnal készen. Az asszony lehajolt a szekérről, és lenyújtott egy nagy, vérpiros dinnyeszeletet. Kisöcsém két karjába fogta, meztelen mellé-höz szorította, hogy senki el ne vehesse, és félig könnyes, félig nevetős szemekkel falni kezdte a boldogságdarabot.

Ott fenn, a negyedik eme-leten, az ablakon kihajolva, ez a régi, elevenné vált kép jutott az eszembe: a mérhetetlen sza-badság, a futás boldogsága, bá-torsága, öcsém semmihez sem hasonlítható öröme, s a félelme is, hogy visszavehetik tőle az édes falatot, vagy az ostor újra a lábára tekeredhet. Mire haza-ért, meztelen poros kis mellka-sán már csak a lecsurgott lé raj-zolta ki a boldogság ereit, a lába szárán meg az ostor a fájdalom vörös csíkjait.

Elléptem az ablaktól, csuk-lómba, ujjaimba, minden sej-tembe beköltözött, amit keres-tem. Vagy mindig is ott volt, csak egy hívó szó kellett? Visz-szaléptem az állványhoz, le-rántottam a nedves vásznat, s kezemben a retusáló késsel száguldottam vissza az idő-be. A való idő múlását észre sem vettem. Azt sem, hogy T. jött, valószínűleg meghozta a levesem, a kávé, aztán ki is surrant. Miféle vázlatok! mi-féle mankó, gyötrődés, tenge-részsapka! Elkészült, megfor-málódott minden pontosan, ahogyan vágytam, karomból

átkerült az agyagba a soha nem ölelt ölelés mozdulata.

Magzati pózban aludtam el a kanapén. T. hajnalban bené-zett, leoltotta a lámpákat, beta-kart a subával, amelyet sok év-vel korábban egy zentagunara-si tanyán vettünk, s amelynek még mindig szerettem gyapjú-és bőrszagát. Nem akart feléb-reszteni. De álmomban is érez-tem, hogy a kis sárga, nedves törülközővel gyengéden megtö-rülgeti agyagos ujjaimat. Marg-itka reggel bekopogott, hogy lássa, jól vagyok-e, de akkor már zuhanyoztam, s közben hangosan énekeltem: *Az hol én elmegyek, még a fák is sírnak...*

T. délelőtt ismét megjelent, már vártam: sima volt, borot-vált, agyonvasalt és – akkor döbbsentem rá – valahogy ide-genszerű. Körüljárta az áll-ványt, hol közelebb lépett hoz-zá, hol eltávolodott, közben bó-logatott, a szemüvegét feltolta a homlokára, majd vissza; idét-lennek találtam. Máskor együtt örömködtünk vagy búsong-tunk, mikor hogy, amikor vala-melyikünk befejezte a munká-ját; magához ölelt, és azt mon-dta: tudtam, hogy megcsinálod, vagy nagy lapáttenyérébe fogta vizsgálatóan a kezeimet: nem baj, mindent megróbáltál.

Leült a karosszékebe, és azt mondta: Szép. Örülök.

Semmitmondó. Mások köz-helye, kilógott a kapcsolatunk-ból.

Ültem a kanapén, a subaku-pacon, ő a székeben – egyszer-re: micsoda távolság!

– Kedvesem – mondta –, szerelmes vagyok.

Mintha harminc évvel ez-előtt vagy három héttel koráb-ban azt mondta volna: Esik az eső. Süt a nap. Csak a szeme ra-gyogott a szemüveg alatt.

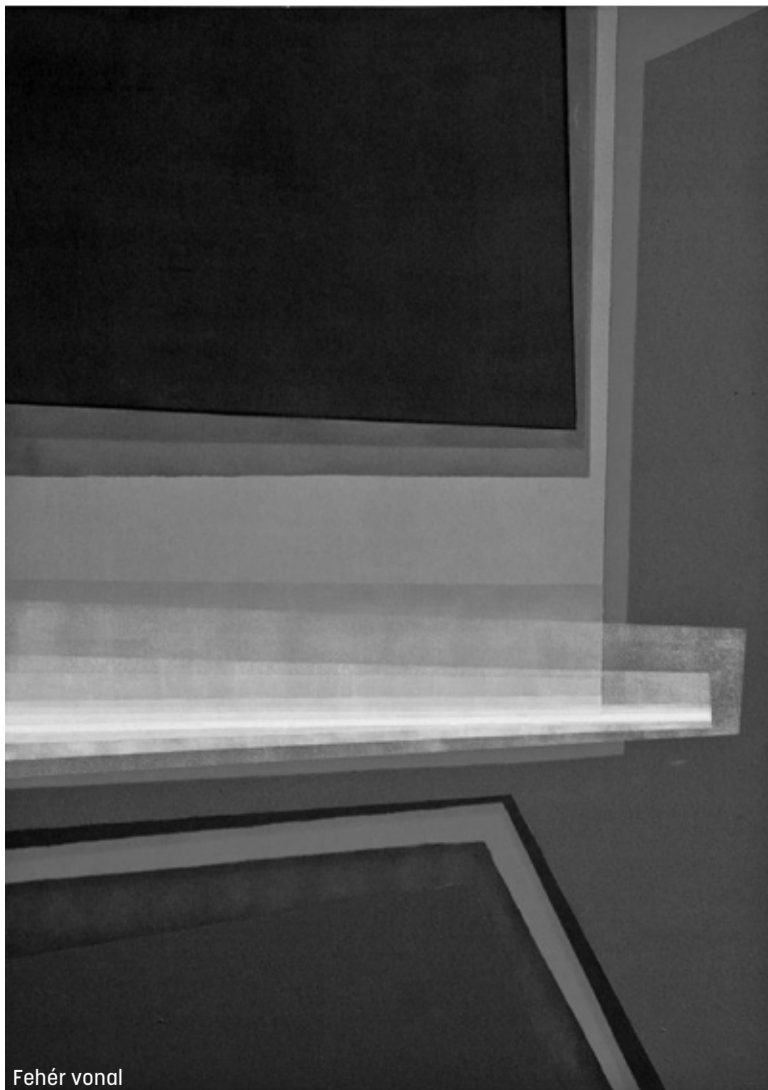
– Ne aggódj! Úgy lesz, ahogy akarsz. Maradok, ha szükséged van rám, mert kapcsolatunk több mint... – kereste a szava-kat. Nem találta – ez szokatlan volt. Mégis értettem. S abban a pillanatban döntöttem is. – De el is mehetek. Neked hagyok mindent.

Nem volt vita. Semmi drá-ma. Méltatlannak is éreztem volna, T. még inkább. Ő az élet rázós kérdéseit ilyen egysze-rűen intézte. Visszagondolva azonban, meleg baritonja mint-ha megremegett volna.

Felállt, menni készült. Én a polc felé fordultam, leemeltem róla a kissé fakó kapitánysap-kát. T. lenyomta a kilincset.

– Várj csak! – Utánléptem. Lábujjhegyre álltam, s a fejére akartam tenni a sapkát. Tor-komban volt a mondat is: – Jó szelet, kapitányom! De benna-kadt. Amikor azonban becsu-kódott az ajtó, két kézre fogtam a pörölykalapácsot. Egyetlen sújtás elég volt, hogy a szobor darabokra hulljon.

Mirnic Zsuzsa

Fehér vondi

ESŐ

Sinkovits Péter

Reggel óta vigasztalanul zuhogott. A bemélyedésekben, lapályos részeken összegyülemelő víz felületére az esőcseppek mint hosszúra nyúlt tövisek érkeztek, vagy lendületesen aláereszkedő jégcsapokként, ha pedig a zuhatag rövid időre erejét veszítette, mint kecses női mellbimbók cirógatták a megcsendesült tócsákat. Ilyenkor a szakácsnő korán fejlett lánya lassú léptekkel kísért az udvar közepére, majd szemét becsukta, s kezét összekulcsolva állt ott mozdulatlanul, hagyta, hogy vékony ruhája teljesen a testére tapadjon. A szolgálófiúk a kastély ablakaiból lesték, szóltanul.

Kéziratait rakosgatva az íróasztala fölé görnyedő szerzetes kedvetlenül mérlegelte a tétel ellentétes állításait, azaz: mi választunk magunknak feladatot, vagy olykor éppen a múltunkkal is tisztában lévő feladat választ bennünket? Ezt próbálta volna kibontani, ha este szól majd a tanítványaihoz és az összeseregglő érdeklődőkhöz, ám elakadt rögtön már az emlék fogalmának meghatározásánál. Mert mi is az emlék? És mostanában a reggeli tisztálkodás vagy a délutáni séta alkalmával miért törnek elő benne ellenőrizetlenül távoli emlékképek, általában egészen jelentéktelen eseteket visszapergetve, amelyekről azt gondolta, végleg elvesztek, visszavonhatatlanul eltűntek a feledés mély árkaiban. Évekkel ezelőtt meglátogatta például egy hölgy, már a neve is törlődött, megérkezett tehát, s ahogyan szállt le a hintó ajtajához helyezett lépcsőkön, szoknyáját bal kezével kissé megemelte. Volt ebben a mozdulatban persze némi báj, de korántsem érdemelne említést – és most ez a jelenet napjában mégis többször megjelenik a képzeletében, ha elúzni próbálja, annál inkább. Más ügyekben a memóriája viszont egyenesen akadozik. A minap az öt felkereső grófnőnek egy új kiadványról akart beszámolni, de sem a mű címe, sem a szerző neve nem jutott eszébe. Zavarát képtelen volt leplezni, bár a grófnő oldalra tekintve hagyott számára elegendő időt a szóban forgó könyvet előkotorni a rendezetlenül szétterülő papír-, térkép- és kézírathalmazból. Mások meg az egyes feltoluló emlékek hitelessége kérdőjeleződött meg, azaz képtelen volt utólag megállapítani, a megidézett esetek valóban megtörténtek-e vele. Éjjel utaztak át egy településen, hosszú útjuk során, ő elaludt, majd félálomban mintha egy kétféle ágazó utcát látott volna maga előtt, majd egy még nyitva tartó fogadó mellett haladtak el, az ablakon át a lámpások gyér fényében a vendégek arcát is megfigyelhette. Lassítva a kocsis egy arra kószáló férfitől a település neve után érdeklődött, majd a válasz elhangzása után ismét gyorsított ütemre fogta a lovakat. Hónapokkal később útítársai egyhangúlag azt bizonygatták, hogy akkor az útiterv megváltozott, lerövidült, az említett települést elkerülték, ott tehát nem jártak. Másokkal beszélgetve azonban a szerzetes ezt a részletet megtörtént esetként adta elő, kiszínezve; még a fogadóba is betértek, ahol vidáman elfogyasztottak egy gyors vacsorát. És minél többször magyarázta el társaságban ezt az utazást, már maga is kezdte úgy érezni, hogy sorjában minden úgy zajlott le, ahogy a szavai ezt rögzítették. Tehát ez

A szanádi fal

a valóság. Ami pedig amúgy a szabadság egyik válfaja, független a hétköznapi gyarlóságaitól.

Kinézett ő is, figyelte a füstölgő gomolygó felhőkből lezúduló esődárdákat, aztán tekintete megpihent a lány idomain. Furcsa lány ez az Angelina. Volt, hogy beszélt hozzá, de ő mindig úgy válaszolt, hogy elnézett a férfi mellett. Hasonlóképpen viselkedett a vele egykorú suhancokkal meg a már bajszot növesztő legényekkel szintén. Különböző elméletek gyártódtak Angelina furcsa „félre-nézéséről”, de a titkot senkinek sem sikerült megfejtenie, bár fogadásból már különféle trükkökkel is próbálkoztak.

Kérdés nélkül Angelina soha nem szólt egy szót sem a szerzeteshez, illetve egyszer mégis, amikor elfoglaltsága miatt az anyja küldte, s általa érdeklődött, az úr mit kíván ebédre. Megállt a férfitől kissé távolabb, s úgy adta elő a mondanóját, hogy közben mintha az ablakon át bámulna ki.

Egy kocsikázása alkalmával magával vitte, az anyja kérésére, mert útba ejtették azt a szomszédos faluban élő rokon családot, amely vendégségbe várta néhány napra Angelinát. A lány az egész út során néma maradt. Egy erdei, zegzugos szakaszon a kocsis elbizonytalanodott, s beszólt: – Attól tartok, uram, eltévedtünk! A szerzetes többször járt erre, gyorsan eligazította. Közben a lány váratlanul hirtelen megszólalt mellette: – Tévedjünk el! Szoknyája alatt a combja alig észrevehetően kissé megrándult. De akkor sem nézett a férfira. Viszont megismételte, enyhén zihálva, és még nyomatékosabban: – Tévedjünk el! Gioacchino da Fiore utóbb mintha megbánottsággal párosuló, a szemérmelenséget alig palástoló csalódottságot látott volna átsuhanni a lány arcán, minthogy a kocsis felvilágosítását így elsiette – de ebben ennyi idő elteltével sem lehetett egészen bizonyos.

A szerzetes egy régi kéziratát húzta elő, amelyben értekezni próbált a mulandóság elpusztíthatatlanságáról, pontosabban az emlékek hatalmáról. Erről

kívánt ma este előadást tartani, a közeli erdő egy nehezen megközelíthető tisztásán, amely ha nem is számított tökéletes titkos helynek, mégis alkalmasnak bizonyult az illetéktelen személyek kiszűrésére. A csoport bennfentesei ismerték azt a félreeső ösvényt, amelyen gyorsan és karcolások nélkül lehetett átjutni erre a magányos és biztosságos, dombhat ölében megpihenő pázsitos részre, ahol kidőlt farönkök szolgáltak ülőalkalmatossággként, s az erdőszélről szinte nem is látszott, ha tüzet raktak. Mindenféle szóbeszéd járta persze ezekről a találkozókról, ott állítólag szertartásos áldozatot is bemutatnak, csúf vénasszonyok szerint idecipelt és leitatott parasztlányok lejtének fátyolban parázna táncot, feltűzelve az elméleti előadásoktól és vitáktól már-már elfáradó férfiakat, a kocsma mélyén sunyin meghúzódó férfiak pedig állatkísérletekről, véres boncolásokról suttoztak. A falusiak mindinkább félni kezdtek ezektől a rejtélyesnek minősülő összejövetelektől, mi több, a hosszan tartó szárazságot is immár az ott elhangzó misztikus fohászok és a dobszóval kísért furcsa rigmusok meg a csukott szemmel mormolt varázsigék számlájára írták. Egy véletlenül arra tébláboló madarász megesküdüdött, hogy egy vastag fatörzs mögött rövid ideig észrevétlenül meghúzódva ezt a szöveget hallotta folyamatosan ismétlődni: „Assesouo, homályosítsd el minden férfi és asszony látását, amikor odamegyek, míg el nem végzek mindent, amit akarok!” Pusmogtak a szerzetesről is, őt tartották a titkos társaság szellemi vezérének, ugyanakkor tisztában voltak azzal is, hogy panaszaikkal hiába fordulnának felsőbb instanciákhoz.

Az emlékek uralmának témáját egy élénk tekintetű, minden új információt gyorsan magába szívó, túlzott buzgósága miatt kissé kiközösített kollégiumi diák vetette fel, aki egyetlen összejöveteletről sem hiányzott. A szerzetes kedvelte, külön is foglalkozott vele, kíváncsian várta tehát, hogy fiatal barátja milyen elméletet dolgozott ki – a megho-

nosodott szokásrend szerint ugyanis a kérdéstevő köteles bevezetőt készíteni, s abban megindokolni a felvetett téma időszerűségét.

Maga Gioacchino da Fiore úgy vélte, az számít szerencsés alkatnak, aki folyamatosan mentesül a régi emlékeiktől, helyet adva ezzel az új történeteknek és ismereteknek. Ezek az örök diákok nem küszködnek a múlt béklyóival, sem annak tényével, hogy megbántottak személyeket, az egészen közelálló közlő is néhányat. Mások viszont ezzel ellenkezőleg pontosan emlékeztek életük minden apró részletére, könnyedén idéztek fel régi beszélgetéseket, sértődéseket kiváltó szavakat, mondatrészeket, s gond nélkül sorolták fel az egykori lakomákon jóízűen elfogyasztott ételek tálalási sorrendjét. Ez utóbbiak társaságában a szerzetes előbb-utóbb idegesen fészkelődni kezdett, majd valamilyen rögtönzött ürügyre hivatkozva idő előtt elkészönt. Belátta viszont, hogy az emlékek időnként bárkit a hatalmukba keríthetnek, azokat sem kímélve, akik ellenkezni próbálnak: ők sötétítik el a szobákat, küldik el az érkező látogatókat, majd egyre elhatalmasodó önváddal korbácsolják önmagukat, megnyugtató magyarázat hiányában, mit, hol és hogyan rontottak el. Tudták, a bársonyos elszigeteltséget feladni, a védettségből kilépni nem egyszerű feladat, a szerzetes ezt a maga bőrén is megtapasztalta. Ennél talán csak az elmúlás elkerülhetetlen tényével való konok és kilátástalan küzdelem tűnt még veszélyesebbnek. Már éppen összehajította volna a kézirat-halmazt, a szemé előtt ekkor élesedett ki egy lapszélre lejegyzett mondat: „Az ész nem arra való, hogy mindig jól járjunk, hanem, hogy könnyítsünk a mulandóság terhén.”

Megnyugodott. Kintől a világosodó fények, az eső elállt, kellemes edénycsörömpölés jelezte: lassan ebédhez térítenek. Sétált még egy keveset a hatalmas könyvtárszobában, s ettől felfrissülve maga is elcsodálkozott, miért növekszik benne visszavonhatatlanul valami furcsa, cinkos vidámság.

átmentett történelem

PÁRTOSKODÁS A NÉPKÖRBE

DR. SZÁNTÓ GÁBOR ÉS KISS LAJOS KÜZDELME AZ ELNÖKSÉGÉRT 1927-BEN

Patyi Szilárd

Dr. Szántó Gábor (1882–1957) szabadkai orvos politikusként mélyen elkötelezett szerb- és kormánypárti programjával szerzett magának hírnevet – de azt is mondhatnánk, hogy ezzel vált hírhedt – a két világháború közötti délvidéki magyar közélet színpadán. Az 1930-as években, a királyi diktatúra idején ő volt az egyetlen magyar képviselő a jugoszláv parlamentben, ennek során azért munkálkodott, hogy demonstrálja a magyarok állam iránti hűségét, valamint hogy a magyarokat beterelje a diktatúra pártjának, a Jugoszláv Nemzeti Pártnak (később Jugoszláv Radikális Paraszt-Demokrata Párt) zászlaja alá. Szántó politikája széles körű elutasításra talált nemzettársai körében. A politikusra a betiltott Országos Magyar Párt köreiben és Magyarországon egyaránt áru-lóként tekintettek. A délvidéki magyar választópolgárok pedig rendre távol maradtak a szabadkai honatya gyűléseitől, ezzel fejezve ki nemtetszésüket Szántó politikája iránt.

Hogy dr. Szántó Gábor személyét és politikáját mennyire elutasította a délvidéki magyarság, azt már 1927-ben a szabadkai Népkör tisztújító közgyűlése is megmutatta, amikor is a szabadkai politikus, Kiss Lajos ellenében, versenybe szállt a kulturális szervezet elnöki tisztjének elnyeréséért. Szántó ekkor a Szerb Radikális Párt magyar szervezetének, az úgynevezett Magyar Radikális Klubnak a vezető politikusa volt. Bár az elnöki tisztet végül sikerült megszereznie az elnökségét kísérő heves ellenállás miatt rövid időn belül kénytelen volt távozni a Népkör éléről. Jelen írásunkban a Hírlap című szabadkai napilap korabeli tudósításai segítségével mutatjuk be dr. Szántó Gábor elnökké választásának körülményeit és az azt követő eseményeket.

KÉT TÁBORRA SZAKAD
A TAGSÁG

A szabadkai Népkörben 1927. február 27-én tartottak tisztújító közgyűlést. Ez az esemény azért volt különleges a Népkör történetében, mert mélyen megosztotta a kulturális szervezet tagságát. A szabadkai Hírlap február 27-ei száma részletes összefoglalót közölt az elnökválasztás előzményeiről, felvázolták a megosztottság kialakulását és legfőbb okait. Az összefoglalóból kiderül, hogy a tisztújító közgyűlésre a Népkör akkori elnökének, dr. Birkáss Gyulának a lemondása miatt volt szükség, aki „betegeskedésre való hivatkozással elhárította magától az elnöki tiszt további viselését”. A lemondás után a Népkörben egyeztetések és tárgyalások sorozata kezdődött el, hogy megtalálják dr. Birkáss Gyula méltó utódját.

„A Népkör több régi, tekintélyes tagja előbb bizalmas megbeszéléseken vitatta meg az elnök-kérdést, azután a tagok túlnyomó többségének bevonásával folytatott tanácskozásokon abban állapodtak meg, hogy csak olyan tekintélyes, köztiszteltben álló magyar ember lehet a Népkör elnöke, aki távol állott minden politikai párttól, mert a Népkör tisztán kulturális és társadalmi egyesület és még azt a gyanút sem szabad feltámadni engedni, hogy a Népkörnek akár a legtávolabbi kapcsolata is lehetne a politikában.

Hosszas megfontolások, előzetes tárgyalások, minden szempontok alapos mérlegelése után olyan megegyezés jött létre az elnökjelölt személyére vonatkozóan, amelyről azt kellett hinni, hogy mindenki örömmel fogja fogadni.

A Népkör régi tagjai Nojcsek Géznak, a Népkörnek örökös tiszteletbeli elnökének vezetésével Kiss Lajos szubotikai földbirtokost szemelték ki az elnöki tisztre.

Ehhez a jelöléshez lelkesedéssel csatlakoztak a Népkör gerincét alkotó magyar iparos és kereskedő társadalom és a magyar kiscgazda osztály tagjai. A szubotikai magyar intelligencia pedig teljes egyetértésben csatlakozott ehhez a jelöléshez.

Kiss Lajosnak, aki minden politikától távol állott mindig, felajánlották a jelölést. Kiss Lajos, akinek megyszerte megérdemelten nagy tekintélye és súlya van, aki magyar kulturális célokért mindig lelkesedéssel dolgozott, és áldozott, a jelölést elfogadta.

A béke, a nyugodt és szép fejlődés, az egyhangú választás ezzel biztosítottak látszott.

Sajnos csak nagyon rövid időre. A Népkör egy csoportja már Kiss Lajos jelölése után felvetette dr. Szántó Gábor jelölésének kérdését és dr. Szántó Gábor, habár már az első napokban több oldalról figyelmeztették a pártoskodás, a korteskedés esetleges káros és szinte beláthatatlan következményeire, híveinek, pártjának kívánságára hivatkozva egy a Népkörben megtartott értekezleten erről megkérdezett, kijelentette, hogy a Népkör elnökének díszes tisztjét hajlandó elfogadni. Már akkor, ezen a hetekkel ezelőtt megtartott értekezleten, amelyen a Népkör tagjainak minden csoportja képviseltetve volt, felajánlották dr. Szántó Gábornak akár az ügyvezető elnöki, akár az elnökhelyettesi tisztet. A kérdést nem sikerült békésen megoldani, dr. Szántó Gábor híveinek,

pártjának akaratára hivatkozva kitért az annyira áhított egyhangú választás lehetősége elől.

Ezzel a kocka el volt vetve, a harcot tovább nem lehetett elkerülni” – olvashatjuk a Hírlap összefoglalójában.

A szabadkai napilap a két elnökjelölt támogatói csoportjának összetételét is felvázolta:

„Így a Népkörben valóban kialakult két párt, a politikától távol álló Kiss Lajos és az exponáltan politikai harcban álló dr. Szántó Gábor. A Népkör régi, iparos, kereskedőkiscgazda intelligenciához tartozó tagjai Kiss Lajos köré csoportosultak. Szántó Gábort sok lelkes személyes híve, pártbarátai és különösen a Népkör új tagjai követik.”

DR. SZÁNTÓ GÁBOR
„PÜNKÖSDI” ELNÖKSÉGE

A tisztújító közgyűlést február 27-én tartották meg. A kezdetén ismertették az előző évi beszámolókat, majd Sovári Zoltán felszólalásában méltatta a leköszönő elnök, dr. Birkáss Gyula érdemeit. Sovári azt javasolta, hogy Birkásst és dr. Milkó Izidort, a Népkör kulturális bizottságának elnökét a Népkör díszelnökévé válasszák. A javaslatot a közgyűlés egyhangúlag elfogadta. Ezután került sor az új elnök megválasztására.

„Délelőtt tizenegy órakor dr. Nagy Ödön elrendelte a szavazást és a közgyűlés a szavazatszedő bizottság elnökévé Sefcsics Lajost, tagjává dr. Békeffy Györgyöt és Molnár-Megyeri Pált választotta meg. A kör tagjai igen nagy számban vettek részt a szavazáson, amiben nagy része volt annak is, hogy a legutóbbi hetekben felvett új tagok kivétel nélkül eljöttek leadni szavazataikat. Ilyenformán összesen ötszáznyolcvankét szavazatot adtak le, amelyből három szavazatot a szavazatszedő bizottságnak meg kellett semmisítenie.

Délután egy órakor zárták le a szavazást és a szavazatszedő bizottság rögtön

Dr. Szántó Gábor szabadkai orvos, politikus

megkezdte munkáját, amely egészen este félnyolcig elhúzódott, miután az egyes listákon rendkívül sok törlés volt, a Szántó-féle párt pedig kétféle nyomtatott listával is szavazott, mert egy nevet már a jelölések nyilvánossághozatala után utólag megváltoztattak s nem volt idejük párthíveiket tájékoztatni arról, hogy tulajdonképpen melyik a listájuk. Különösen emiatt rendkívül fáradtságossá vált a szavazatszedő bizottság munkája, amely csak este fél nyolckor állapíthatta meg az eredményt. Dr. Szántó Gábor kétszázkilencven szavazatot kapott, Kiss Lajosra kétszáznyolcvan szavazatot jutott” – olvashatjuk a Hírlap március 1-jei számában megjelent választási beszámolójában.

A szavazás eredménye megmutatta, hogy milyen mélyen megosztotta a két elnök küzdelme a Népkör tagságát, és nyilvánvalóvá tette, hogy az új elnöknek komoly ellenszélben kellett megkezdenie munkáját.

Dr. Szántó Gábor és Kiss Lajos küzdelmének színtere – a szabadkai Népkör

átmentett történelem

„A választási eredmény kihirdetése igen vegyes érzelmeket keltett. Szántó Gábor dr. híveit igen kellemetlenül lepte meg az, hogy csupán tizenkilenc szavazat többséget [a Hírlap a választási beszámolóban többször is tizenkilenc szavazat többségről ír, holott az eredmény ismertetésénél a lap szerint 290 : 280 arány alakult ki] tudtak elérni és maguk is sajnálták a szavazás befejezése után, hogy a szomorú pártoskodás következtében, érdeemes, a Népkörnek sokat áldozó és hosszú évek óta dolgozó régi vezetők kimaradtak a Népkör elnökségéből és tisztikarából. Miután attól félnek, hogy ezeknek a munkája nehezen lesz pótolható” – vonta le a választás tanulságait a Hírlap.

A Népkörben a megosztottság a közgyűlés után sem szűnt meg, sőt az új elnök megválasztása csak még jobban kiélezte azt, és mozgósította Szántó Gábor ellenzékét. Kiss Lajos hívei március 13-án az Arany Bányás Szállóban tüneményeszerű nagy összejövetelt tartottak,

amelyen több mint háromszázan jelentek meg. A Hírlap március 16-án megjelent tudósításában egy nem teljes névjegyzéket is közölt az eseményen megjelent személyekről. A névsor arról tanúskodik, hogy a szabadkai magyarság közéleti személyiségeinek színe-java, pártállástól függetlenül, felsorakozott Kiss Lajos mögött. Az eseményen jelen volt többek között dr. Sántha György, az Országos Magyar Párt elnöke, dr. Havas Emil, az OMP ellenzékéhez tartozó politikus, dr. Strelitzky Dénes, a Hírlap főszerkesztője, dr. Nagy Ödön tartománygyűlési képviselő, Csuka János, Törley Bálint, dr. Vojnich Gyula, Nojcsék Géza, dr. Fenyves Ferenc, dr. Hermann Károly és dr. Prokesch Mihály. Az összejövetelen tiszteletét tette maga Kiss Lajos is, akit „percekig tartó lelkes ünnepelés fogadott”. Az első beszédet dr. Nagy Ödön mondta, aki úgy fogalmazott, hogy a tisztújító közgyűlésen „csatát vesztek”, ezzel pedig „csatát veszett a ma-

gyar kultúra jövője is”, ezért a szállóban nem ünnepelni gyűltek össze. Kiss Lajos felszólalásában arról beszélt, hogy szerrinte mi a Népkör küldetése. A kulturális szervezet munkájában Kiss meglátása szerint az egyetemességre kell törekedni, nemcsak a magyar kultúra ápolása, hanem a szláv kultúra megismertetése is a céljai közt kell, hogy szerepeljen. Havas Emil pedig megállapította, hogy a magyar kulturális szervezetek élére „csak a legméltóbbat lehet állítani és nincsen joga a tartalom nélküli stréberségnek valamit követelni a maga számára”.

A mély megosztottság végül dr. Szántó Gábor gyors bukásához vezetett. A Hírlap 1927. szeptember 20-ai száma így ír erről:

„Dr. Szántó Gábor, a Népkör elnöke beadta a lemondását. Dr. Szántó először kísérletet tett arra, hogy az egész elnökséget és a választmányt lemondásra bírja. Ez nem sikerült és erre dr. Szántó vasárnapra [szeptember 18.] választmá-

nyi ülést hívott egybe, amelyen már meg sem jelent, csupán írásban lemondását küldötte meg a választmánynak. A választmány dr. Szántó Gábor lemondását elfogadta és úgy határozott, hogy felkéri dr. Nagy Ödön helyettes elnököt a Népkör ügyének vezetésére.

Értesüléseink szerint Szubotica magyar társadalmában nagyszabású akció indult meg a Népkör ügyének rendezésére. Az alatt a hosszú idő alatt, amíg a belső ellentétek bénították meg a Népkör működését, a magyar társadalom egy része teljesen visszavonult a Népkörtől és dr. Szántó Gábor önkéntes lemondása is éppen azért történt, hogy a Népkör munkáját semmi körülmény ne akadályozza a jövőben.”

Dr. Szántó Gábor tehát alig hét hónap után önként távozott a Népkör éléről. Ugyanakkor e rövid idő is elegendőnek bizonyult ahhoz, hogy felbolygassa az akkori teljes szabadkai magyar közéletet.

emberek a történelemben

MÉSZÁROS KISS JÁNOS, A 46-OS MONOSTORI GÉPPUSKÁS

Molnár Tibor

Mészáros Kiss János szorgos hagymatermesztők, Mészáros Kiss István és Simon Mária gyermekeként Makón látta meg a napvilágot 1890. június 30-án.

A család hamarosan Kanizsamonostorra költözött. János itt cseperedett fel, földművesként kereste kenyerét. 1913-ban sorozták be, de ekkor még nem kellett bevonulnia katonának.

1914. június 28-án – a szarajevói merénylet napján! – Tiszaszentmiklóson kötött házasságot az 1898-as születésű, református felekezeti Papp Eszterrel. Érdekes momentum, hogy a házasság megkötése előtt a törökkanizsai főszolgabírósnál jegyzőkönyvileg állapodtak meg arról, hogy a születendő gyermekek az apa vallását követik, vagyis római katolikusok lesznek.

A háború kirobbanását követően Jánosnak is be kellett vonulnia, mégpedig a szegedi 46-os gyalogezredhez.

A cs. és kir. szegedi 46. gyalogezred története két szálon indult. Még Mária Terézia idején, 1745-ben alakult egy tiroli országos és tábori ezred, amely 1769-ben felvette a 46-os sorszámot, de ezt az alakulatot 1809-ben felszámolták.

1762-ben alakult meg az 1. erdélyi–havasalföldi határőrezred, amely átszervezések sorát követően a 16. román határőrvédelmi ezred nevet vette fel. 1851-ben ez az alakulat vált a 46. sorszámu gyalogezreddé, és az ezredtörténet is ezt tekinti az alakulat újjáalapítása dátumának. 1853-tól az ezred hadkiegészítési területét Szeged és környéke képezte. Az alakulat részese volt Bosznia-Hercegovina okkupációjának.

Szegeden a Mars téri laktanya – az ezred „otthona” – 1882-ben épült meg, ettől kezdve vált valószínűleg is a 46-os gyalogezred a város „háziezredévé”.

Az 1910-es évek elején a cs. és kir. 46. gyalogezred hadkiegészítési kerületéhez tartozott Szeged és Hódmezővásárhely törvénhatósági jogú város és Makó rendezett tanácsú város mellett még Csanád vármegye Központhi járása, Csongrád vármegye Tiszáninneni és Csongrádi járása, valamint Torontál vármegye Nagyszentmiklósi és Törökkanizsai járása, ahová Kanizsamonostor is tartozott.

A nagy háború kirobbanásakor – 1914. július 28-án – az ezred közel egy hónapra a Délvidékre, a szerb határ közelében fekvő Pancsovára (ma: Pančevo, Szerbia) és Hertelendyfalvára (ma: Vojlovica) került, de harcokba itt nem keveredtek.

Az orosz hadüzenetet követően az osztrák–magyar 2. hadsereget – amelynek kötelékébe a 46-osok is tartoztak – az északi hadszíntérre, Galíciába szállították, ahová a 46-osok 1914. augusztus 29-én érkeztek meg.

Olaszországnak területi igényei voltak az Osztrák–Magyar Monarchiával szemben. Ezt kihasználva az antanthatalmak 1915. április 26-án Londonban az olaszokkal egyezményt írtak alá, amelynek értelmében 1915. május 23-án Olaszország hadat üzent a Monarchiának. 600 kilométer hosszúságú front nyílt meg, amelynek egyik kulcsfontosságú pontját a Doberdó-fennsík képezte, amelynek védelmében a szegedi ezred is részt vett. A Doberdót érintő – 1915 júniusa és 1916 augusztusa között vívott – első hat isonzói csata embervesztésege olasz részről 232 000, osztrák–magyar részről pedig 168 000 főt tett ki. A 46-osok a Doberdó 1916. augusztus 9-ei – a 6. isonzói csata során bekövetkezett – kiürítéséig hősiességgel harcoltak a karszton.

Az ezred ezt követően is az olasz hadszíntéren maradt.

Mészáros Kiss János 1915 tavaszán került a harctérre. A mondás, miszerint „kicsi a bors, de erős”, teljes mértékben illett a vitézül harcoló, apró termetű Jánosra, akinek magassága – katonai igazolványának tanúsága szerint – mindössze 1,56 méter volt.

A Doberdón vívott harcokban gyalogusként tanúsított kivételes bátorságáért már 1915 novemberében kiérdemelte a II. osztályú Ezüst Vitézségi Érmét, az ún. „kisezüstöt”. Ezt követően a 46-os gyalogezred II. géppuskás századához osztották be.

1917 júniusában helyállásáért kiérdemelte a Bronz Vitézségi Érmét, augusztusban pedig az 1916-ban alapított Károly-csapatkeresztet is. Ezt a kitüntetést olyan katonák kaphatták meg, akik legalább 12 heti frontszolgálatot teljesítettek.

1918 nyarára a Monarchia hadvezetősége egy utolsó, döntő támadást tervezett az olasz hadszíntéren. Az elképzelések szerint az osztrák–magyar csapatok – amelyeknek élén a német mintára szervezett és kiképzett rohamcsapatok haladtak – átkelve a Piavén áttörtek az olasz védelmi vonalakat, és mélyen behatolnak az ország területére. Ezzel kívánták Olaszországot különbéke megkötésére kényszeríteni, ami az antant komoly gyengülését idézhette volna elő.

Az 1918. június 15-én meginduló offenzívát azonban a részen lévő olaszok – akiket ekkor már francia, angol és amerikai csapatok is támogattak – időben észlelték, és már annak kezdetén komoly veszteségeket okoztak a támadóknak, akiknek az időjárás sem kedvezett. Az áthajózás heves akna- és géppuskatűz mellett folyt, a 46-osok másfél zászlóaljának mégis sikerült átkelnie. A vitézül küzdő 46-os ezred vesztesége néhány óra alatt 230 halottra és 300 sebesülte

A Mészáros Kiss házaspár 1916-ban

rúgott, 80-an pedig a rohanó árba veszttek. Az offenzíva az olasz ellentámadások, valamint az elégtelen utánpótlás miatt néhány nap múlva összeomlott. A hadvezetőség a folyó keleti partjára, kiinduló állásaikba rendelte vissza a csapatokat, amit azok értetlenkedve fogadtak. A visszavonulást a megáradt Piave is nehezítette.

A piavei csatában bátran küzdő Mészáros Kiss János – immáron őrzetetői rangban – itt érdemelte ki az I. osztályú Ezüst Vitézségi Érmét, vagyis a „nagyezüstöt” – másodszer!

A cs. és kir. 46. gyalogezred az összeomlást követően, 1918 novemberében érkezett vissza Szegedre.

A Szegedi Napló 1919. január 1-jei adatai szerint a 46-osok az első világháború során 54 ütközetben vettek részt. Kötelékük-ből elesett vagy eltűnt 107 tiszt és 1140 fő legénység. Az 1933-ban megjelent ezredmonográfia már jóval nagyobb veszteségeket könyvel el: az ezred állományából elesett/elhunyt 3173 fő, megsebesült/megbetegedett 14 989 fő.

János a háború végeztével leserelt, és hazatért – az akkor már megszállás alatt lévő – falujába, a dolgozó hétköznaphoz. Élete párja hűségesen várta, négy gyermeket – Erzsébet, János, Lajos és József – neveltek fel közösen. A hős katona szép életkort megélve, 1979-ben Szabadkán hunyt el.

könyv

EGY VÁROS PUSZTULÓ ÉRTÉKEI

Patyi Szilárd

Lovas Ildikó: *A város lelke, avagy identitásjelek (Szabadka-tárcák)*. Magyar Szó Lapkiadó Kft., Újvidék, 2020.

Aki rendszeresen követi Szabadka közéleti eseményeit, az nyilván észrevette, hogy időről időre olyan ügyek borzolják a város közvéleményét, amelyek Szabadka építészeti örökségét érintik. Az utóbbi néhány évben például arról szóltak a hírek, hogy az egyik műemlékvédelem alatt álló utcában régi épületeket bontanak le, Szabadka egyik legnevesebb írójának szobrát meg rongálták, vagy éppen egy olyan részletes szabályozási tervet bocsátottak közvitára, amely lehetővé tette volna tömbházak építését a történelmi belvárosban. Ilyen ügyek pedig nemcsak az utóbbi években, hanem évtizedekre visszamenően is rendszeresen előbukkannak Kosztolányi szülővárosában, miközben régi, a város képét meghatározó épületek, műemlékek, emlékművek, szobrok tűnnek el a közterületekről. Lovas Ildikó legújabb, *A város lelke, avagy identitásjelek (Szabadka-tárcák)* című kötete, amely a Magyar Szó Lapkiadó Kft. gondozásában jelent meg, pont ezeket az eseteket gyűjti egy csokorba.

A könyv a szerzőnek a Magyar Szóban megjelent tárcáit tartalmazza, húsz rövid fejezetbe rendezve. Ezen írások Szabadka jellegzetes épületeit, épületegyütteseit, a városképet leginkább meghatározó műemlékeit, vagyis – a szerző szavaival élve – Szabadka „identitásjeleit” vizsgálják. Ismertetik történetüket, identitásképző szerepüket, azt, hogy mit jelentenek a szabadkaiak számára, és hogy milyen mostohán bánt velük az utókor. A könyvből egyebek között a város olyan értékeinek a sorsa tárul az olvasók elé, mint

például a Jadran épülete, Ana Bešlić két köztéri szobra vagy éppen a Radić fivérek utcája, annak jellegzetes sárga kockaköveivel. A szerző a szakirodalomra, a korabeli sajtóra támaszkodva, de saját szubjektív nézőpontjából, sok évtizedes tapasztalatait, ismereteit, olykor személyes emlékeit felidézve ír az észak-bácskai város főbb nevezetességeiről.

A könyv műfaját nehéz meghatározni. Bár forrásokban gazdag, és számos kevésbé ismert információt közöl Szabadka múltjával kapcsolatban, a kötet nem város-történet. A szerző saját meglátásait írja le, felelevenítve régi emlékeit, élményeit, érzéseit, mégsem beszélhetünk visszaemlékezésről vagy emlékiratról. Ahogy azt a bevezetőben olvashatjuk: „Ez a könyv nem helytörténeti munka, hanem szépirodalmi jellegű kalandozás”. E meghatározással pedig olyan olvasmányos mű született, amely a Szabadka helytörténetét kutató olvasóknak és a szépirodalmi művek szerelmeseinek érdeklődését egyaránt felkeltheti.

A szerző pedig azért szeretne a lehető legszélesebb olvasóréteghez szólani, mert fel akarja hívni a figyelmet: a Szabadka lelkét képező értékeket lassan elveszítjük, vagy már el is veszítettük! Lovas Ildikó szabadkai születésű polgárként feszeget olyan kérdéseket, amelyeket a város lakosainak többsége már feltett magában, de így könyv formájában ritkán olvashatott.

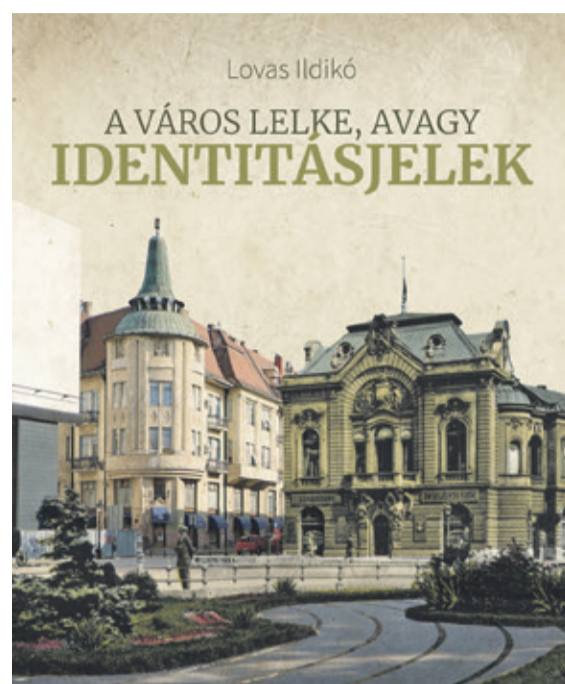
Miért szüntette meg a szabadkai vilámost az akkori városvezetőség? Miért hagyják tönkremenni a Jadran épületét? Hogyan tűnhet el egy szobor nyomtalanul a város közteréről, úgy, hogy azt senki sem vette észre? Szabadka legmeghatározóbb, a város identitását képező épületeit miért veszik körbe lacikonyhák és nyilvános il-

lemhelyek? – csak néhány azon kérdések közül, amelyek a könyv lapjain felvetődnek.

E kérdések boncolgatása közben pedig az olvasó Szabadka múltjának néhány fontosabb mozzanatával is megismerkedhet, mint például a helyi vasúti közlekedés kezdeteivel, Bíró Károly lemondásának körülményeivel vagy a város két legnevezetesebb írójának, Kosztolányi Dezsőnek és Csáth Gézának Szabadkáról vallott nézeteivel. Itt tegyük hozzá, hogy a könyv a nemzeti összetartozás évében, a trianoni békeszerződés aláírásának 100. évfordulója alkalmából jelent meg. Bár magáról a trianoni békeszerződésről nem sok szó esik a könyvben, mégis kiválóan szemlélteti a trianoni döntés által sújtott város sorsát. Ahogy gyűlnek az elolvasott lapok, úgy kapunk egyre átfogóbb képet arról, milyen nyomokat is hagyott az elmúlt száz év Szabadkán.

Fontos kiemelni, hogy a kötetben tárgyalt témák túlnyomó többsége ma is aktuális, megoldásra váró probléma. A szabadkai villamos már 1974-ben megszűnt, a Törley-házat lebontották, az ismertett szabadkai értékek java azonban, ha siralmas állapotban, romosan, dűledezve is, de egyelőre még mindig áll, és megmentésre vár. Ezért fontos egy kötettel is felhívni rájuk a figyelmet. Sőt, a tizenhatodik fejezet részletes tájékoztatást ad Bíró Károly leendő szobráról, amelyet valószínűleg az idén állítanak fel a város központjában, ami még idősebbé teszi e kiadványt.

Dicséretes, hogy a kiadó színes, gazdagon illusztrált könyv formájában adta

ki a kéziratot. Így például a századforduló Szabadkáját, a villamost, a város egykor nyüzsgő Korzóját nemcsak a szöveg eleveníti meg az olvasó számára, hanem régi képeslapok, archív fotók is szemléltetik. Külön ki kell emelni Siniša Kopunović és Tomislav Dedović szemképrázoló fotóit, amelyeket a város központjában készítettek.

Összességében elmondható, hogy e kötetet haszonnal forgathatja mindenki, aki érdeklődik történelmi örökségünk iránt, és szíven viseli azon műemlékek sorsát, amelyeket őseink hagytak ránk. A húsz fejezet mindegyike Szabadkáról szól, de a könyv nemcsak a szabadkaiaknak íródott, hanem mindenkinek, aki legalább egyszer megcsodálta Szabadka szecessziós épületeit, és eredeti formájukban szeretné őket legalább még egyszer vizsgálni.

KÖZÖS MÚLTUNK FORDULÓPONTJAI

Lódi Gabriella

Hornyák Árpád szerk.: *A keresztény Európa határán. Fejezetek az ezeréves szerb-magyar együttélés történetéből*. Forum, Újvidék, 2020.

A Belgrádi Magyar Intézet (Collegium Hungaricum) szervezésében 2019 februárjában *A keresztény Európa határán* címmel lezajlott nemzetközi tudományos konferencia anyagát tartalmazza ez a kötet, a Forum Könyvkiadó egyik legújabb kiadványa. A régió elismert történészei, kutatói előadásaikban a magyar–szerb történelmi múlt jelentős eseményeit, fordulópontjait elemezték. A tanácskozás a belgrádi Legújabb Kori Történelmi Intézet, valamint a budapesti székhelyű Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpontja Történettudományi Intézetének szervezésében valósult meg, a Szerbiai Magyar Kulturális Hetek rendezvényesorozat részeként.

Miként a kötet előszavából megtudjuk (amely Pintér Attilának, Magyarország belgrádi nagykövetének a tanácskozást

megnyitó beszédeként hangzott el), a Collegium Hungaricum 2014-es megnyitása óta nem első alkalommal szerveztek történészkonferenciát a magyar–szerb közös múlt bemutatására. A múlttól, amely rendkívül változatosan alakult attól a pillanattól fogva, hogy e két nép és állam egymással érintkezésbe került. A véres történelmi konfliktusok mellett ugyanakkor sok pozitív példa is akadt együttélésünk ezer esztendeje alatt. Ezek között említhetjük meg az uralkodócsaládok (az Árpád-háziak és a Nemanjićok) közötti házassági kapcsolatokat, Đurađ Branković – Branković György vajda szerepét vagy a kiváló hadvezért, Hunyadi Jánost, akit egyformán tisztel és magáénak vall a magyar és a szerb nép. A magyar történelem egyik legjelentősebb diadalát, amely meghatározta a korabeli Európa sorsának alakulását, az 1456-os nándorfehérvári győzelmet Hunyadi és Szilágyi hadai szerb csapatok közreműködésével érték el – olvashatjuk Pintér Attila beköszöntőjében. Szentendrét, Ráckevét és a budapesti Szerb utcát mint vallási és kul-

turális értékek gyöngyszemeit említi, kitérve a magyarországi szerb kultúra virágzásainak oly központjaira, mint a Matica srpska és a Tökölyanum.

A tanulmánykötetet a következő tartalmi-tematikai egységekre osztotta a szerkesztő: *Konfliktusok* – amelyben Fodor Pál, Hermann Róbert, Aleksandar Horvat és A. Sajti Enikő tanulmányai az Oszmán Birodalom korától a Délvidéken lezajlott partizánmegtorlásokig tekintenek vissza, viharos történelmi események megértését teszik lehetővé számunkra.

A *Politikai és diplomáciai kapcsolatok* cím alatt Aleksandar Krstić, Pálosfalvy Tamás, Neven Isailović és Katarina Kovačević értekeznek *Szerb despoták és nemesek Magyarországon államszerkezetében, Egy Branković a magyar trónon, A Száva–Drina köze a késő középkorban*, valamint *Magyar menekültek Jugoszláviában 1956-ban és 1957-ben* cím alatt.

Társadalom és egyház: ebben a fejezetben Isidora Točanac Radović és Molnár Antal tanulmányát találhatjuk, amelyben a szerb ortodox egyházreformról, valamint annak az oszmán ura-

lom alatti helyzetéről értekeznek, Nino Delić és Györe Zoltán pedig tanulmányaikban a szerb lakosság magyarországi és a 19. századi Újvidék demográfiai fejlődését taglalják.

A *Kisebbségben* című részben Michael Antonović, Zoran Janjetović, Bíró László és Gojko Malović előadásainak szerkesztett változatát találhatjuk, amelyek a nemzeti kisebbségek helyzetét tárgyalják a kiegyezéstől a két világháború közötti időszakig. Ózer Ágnes a vajdasági magyarság második világháború utáni történetét, az 1944-től 1990-ig terjedő időszakot taglalja a jugoszláv állam felbomlásáig.

A *Kultúra, művelődés, nemzetkép* című egység a következő tanulmányokat tartalmazza: Biljana Šimunović-Bešlin: *A szerb nyelvű oktatás Magyarországon*, Röss Imre: *Thalóczy Lajos és Kállay Béni délkelet-európai kutatásainak történet-politikai indítékai és következményei a századfordulótól*, Németh Ferenc: *Magyar írók és szerb irodalmárok a Vajdaságban a 20. század első felében* és Hornyák Árpád: *A magyar külpolitikai gondol-*

kodás szerb képe a két világháború közötti évtizedekben.

Hornyák Árpád kötetzáró tanulmányában Németh Lászlót idézi: „Mi, Duna-népek itt élünk egy sorsközösségben, egymásról mit sem tudva”. Valóban sok munka áll még előttünk, hogy részletes, alapos képet kapjunk közös múltunkról – hangzott el a kötet anyagát képező konferencián. A tanulmányok elolvasása után úgy érezhetjük, újra egy lépéssel közelebb kerültünk e két nép sorsának összefonódásához, közös múltunk, történelmünk megismeréséhez.

CSALÁDTERÁPIA MESEHŐSÖKNEK

Budai Ágota

Serena Valentino neve a magyar nyelvű olvasók számára még újszerűen csenghet, az író azonban már több mint egy évtizede az angol nyelvű irodalom első helyén szerepel hátborzongató és fordulatokkal teli horrorisztikus történeteivel. Valentino elsősorban a *GloomCookie* és *Nightmares and Fairy Tales* című képregényeivel került be azon fogyasztók köztudatába, akik élvezettel merülnek el a klasszikus értelemben vett gótikus irodalom és horror műfajában. A magyarul még nem elérhető képregények hangulatukban és illusztrációik szempontjából talán a Tim Burton-féle világ egyes elemeire emlékeztetnek minket a legjobban. Míg a gótikus irodalom alapelemei, mint a komor és sötét, kusza és vad természet szimbolikája, az emberi lélek legmélyebb érzelmeit hivatottak reprezentálni, és bizarr, groteszk elemei – kripták, várbörtön, a végzet kikerülhetetlensége stb. – a szöveg természetesebb része, az író szatirikus hangvétellel ábrázolja ezeket képregényekben.

Az elmúlt évtizedben nagy népszerűségnek örvendtek a klasszikus mesék feldolgozásai. Egyaránt találkozhattunk a filmvászonon és az otthoni képernyőn is a mesekönyvekből és a Disney-animációkból ismerős történetekkel – *Hófehér és a vadász*, *Hamupipóke*, *A szépség és a szörnyeteg*, *Aladdin*, *Az oroszánkirály*, legújabbban pedig Kína leghíresebb harcospőrének, Mulannak a története tekinthető meg Hollywood újragondolásában. Az élő szereplős adaptációk egyaránt kapnak hideget-meleget, és annak ellenére, hogy gyakran inkább

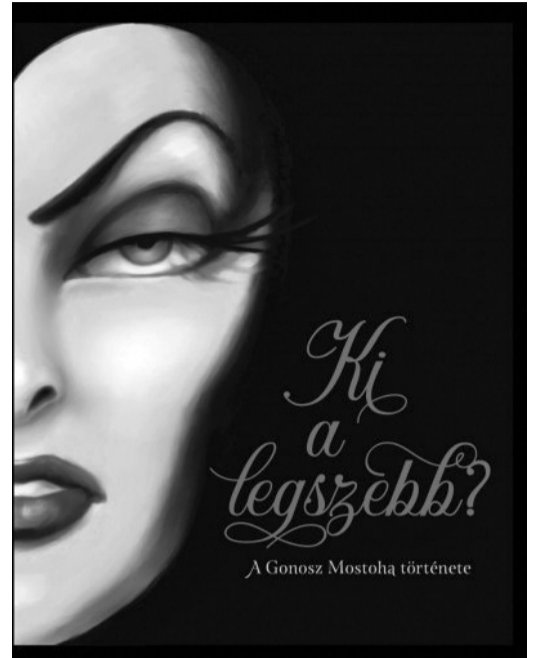
negatív fogadtatásban részesülnek, a fogyasztó közönség szomja továbbra sem csillapodik ezen történetek iránt. Míg a filmkészítők a történelmi és kulturális pontatlanságok kijavítását helyezik előtérbe amellest, hogy a nosztalgikus jeleneteket és dalokat is felelevenítsék, a közönség érdeklődése túlmutatni látszik a hagyományos kettősség elméletén, miszerint a jó és a rossz egymással szemben állva megküzdnek, hiszen a jónak mindenáron győzedelmeskednie kell a gonosz felett. Az élő szereplős adaptációk nézőközönsége elsősorban azokból a felnőttekből tevődik össze, akik rajzfilm formájában látták először életre kelni ezeket a meséket, így elég jó viszonyítási alapjuk van. A különbség azonban az, hogy míg gyermekkorban elfogadjuk, hogy a jó és a rossz egyszerűen van, a felnőtt ember – élettapasztalata révén – tudja, hogy a képlet nem ilyen egyszerű. Serena Valentino pedig emiatt is örvend egyre nagyobb népszerűségnek.

A *Villains (Gonosztevők)* egy nyolc könyvből álló könyvsorozat, amelynek első része, a *Fairest of All*, 2009-ben jelent meg angol nyelven, 2021 februárjában pedig már a hazai olvasóközönség is kézbe veheti a *Hófehérke* meséjéből ismert gonosz királynő történetének magyar fordítását.

A *Ki a legszebb?* első fejezete a királyi házaspár esküvőjével kezdődik, ahol az ekkor még kifejezetten jó királynő az ünnepek lázában és a rózsaszirmok kavalkádjában lassan visszaemlékszik egy-két gyerekkori élményre. Ezek a visszapillantások nyújtanak az olvasó számára támpontot ahhoz, hogy az em-

lékmorzásból összeállítsa, milyen családból és honnan származik ez a szereplő. Éppen ezért az egyik legkiemelkedőbb jellemzője a könyvnek elsősorban a perspektívaváltás. Ez olyan két lényeges változást jelent a mese számára, amelyek irodalomtörténeti szempontból is említésre és elemzésre méltóak. Felmerül a kérdés, hogy vajon ugyanarról a meséről beszélhetünk-e, ha egy másik szereplő élményein keresztül követjük a cselekményt. A narrátor váltása ebben az esetben abban nyilvánul meg, hogy a fő gonosz, azaz a gonosz mostoha belső lelki világát és gondolatait, benyomásait látjuk megnyilvánulni olyan tettekben, amelyekre alapesetben, egy klasszikus mese kettős dinamikájának szabályszerűsége alapján annyit mondanánk, egyszerűen gonosz. Valentino anyakirálynője nem született gonosznak, hanem azzá vált. A folyamat mögött pedig hosszú évek, a gyermekkorból eredő traumák és bántalmazások állnak. A híres ismétlődő mondat: „tükröm, tükröm, mondd meg nékem, ki a legszebb-e vidéken?”, nem felszínességekben kimerülő beépelt képesség, hanem a pozitív visszacsatolási kényszer utáni vágyakozás. Hallani akarja a tükörben lakozó férfi hangjától azt, amit megözvegyült apjától soha nem hallott.

Másodsorban pedig pontosan a férfi által történő elismerés az, ami mélységet ad ennek az átiratnak. Mint a legtöbb mesében, a *Hófehérke* változatainak túlnyomó részében a női rivalizálás mögött a féltékenység áll. A fiatal, életteli

teli lány szépségére az idősebb nő konkurenciaként tekint, és ebben kimerül a gonosztettek mögött húzóó indok. Serena Valentino azzal, hogy a királynő gyásszal és bántalmakkal teli életútját veti papírra, egy olyan élettörténetet ad a mesevilág egyik leghírhedtebb antagonistájának, amivel emberibb lesz. Bár nem szorul minden gonosztett magyarázatra, és vannak olyanok is, amelyeket tudatosan elutasítunk, a másik oldalon álló hős tettei mögött húzóó motivációk megértése a természetes empátiás készségek fejlesztésének és az emberi természet komplexitásának elemzésére, megértésére is szolgálnak. Végül soron pedig a mesék nemcsak arra nevelnek, hogy jók legyünk, hanem arra is, hogy hogyan legyünk azok.

esszé

TÖRTÉNET A SZÍNHÁZBAN V.

A KÉPEK SZÍNHÁZA - ROBERT WILSON HANGOS TÁJKÉPEI

A színház életét alapjaiban meghatározza, hogy mennyiben képes táplálkozni az emberi tapasztalatok, élmények halmazából, illetve az ezeket kifejező interpretációs eszközökből (irodalomból, zenéből, képzőművészetből stb.) A színház varázsa éppen az, hogy minden más művészetnél sokoldalúbban, teljesebben fejezheti ki magát a művészi elgondolást, hiszen adott számára a művészetek összessége és ezek időben és térben való szintézisének lehetősége. Ennek ellenére – mint ahogy erre már utaltunk az előző részekben is – színházainkat jobbra a szöveg uralja, a színházcsinálók túlnyomórészt a verbális közegű előadások készítése mellett tették le a voksukat. Tudjuk pedig, hogy egy történetet elmesélni számtalan más módon is lehetséges, nem csupán szavakkal. Elképesztően izgalmas vállalkozásokkal találkozni, melyek egyáltalán nem a szövegre építenek, és nem elsősorban az értelmet célozzák meg, hanem bátran hagyatkoznak a nézők különböző érzékeire.

A színházművészet alapvető sajátossága, hogy számos eszköz alkalmazhat, valamennyi társzművészeti elem az aktuális történet elmesélésének, a téma kifejtésének szolgálatába állítható. Az előadásban belül az elemek jelentéshordozói, dramaturgiai szerepe folyamatosan változhat, például a szövegről átbillenhet a zenére, a látványra, a mozdulatra és fordítva. A művészi elemek tulajdonságaiknál fogva képesek arra, hogy egymással kölcsönhatásba lépjenek, egymás hatására átalakuljanak, vagy akár szerepet cseréljenek, és arra is, hogy magasabb rendű szerephez jutva önállóan (vagy valamelyik társukkal szintézisbe lépve) a jelentéstartalmak közvetítői szerepét átvegyék. A szöveg tartalma tehát vizuális jelképpé alakítható; egy gesztus megjelenhet a jellem sűrítvényeként. Néhány mozdulattal vagy az arcok játékával felváltható egy egész párbeszéd, mint ahogyan a zene – absztrakt közegével – tereket rajzolhat, időket jeleníthet meg, a szöveggel való elemi és érzékeny kapcsolatáról nem is

beszélve, ami maga a költészet. Teljes mértékben alkalmas tehát arra, hogy a cselekmény dramaturgiai vonalát helyenként kiegészítse, avagy például a szó dramaturgiai szerepét helyenként átvegye. Hasonlóképp elmondható ez a mozdulatról, gesztusról, táncról is, melyek bármelyik elemmel kerülhetnek hasonló kölcsönhatásba.

Lessing *Laokoónja* óta tudjuk, hogy a művészeti ágak természetükben különböznek egymástól, és pedig abban a tekintetben, hogy anyagukat az időbeliség vagy a térbeliség határozza meg inkább. A költészet és a zene (a szó és a hang) az időben léteznek, míg a festészet, a szobrászat, az építészet térbeli művészeti kategóriák.

Mivel minden történet az időben zajlik, nem csoda, ha úgy gondoljuk, hogy ezek elbeszélésére az időbeli művészetek képesek igazán, az irodalom, a színház, a film. A térbeli művészetek, vagyis azok a kifejezésformák, melyeknek nincs időbeli kiterjedésük, nem tudnak egy teljes történetet elmesélni, legfeljebb utalni tudnak rá. A festmény, a szobor, a fotó

egyetlen időpillanatot merevíti ki. A regények, drámák történetét el tudjuk mesélni, de például egy Modigliani-portrénak nincs elmesélhető története, nincs eleje, közepe, vége.

A két kategória azonban nem feltétlenül zárja ki egymást. Például egy képzőművészeti (tehát térbeli) alkotás is ábrázolhat történetet – vagyis a tárgya lehet időbeli –, amennyiben a történetből kiválasztja a megfelelő pillanatot, amelyet ábrázol. A legmegfelelőbb, a legtermékenyebb pillanatnak pedig azt nevezhetjük, ami a befogadó képzelőerejét leginkább mozgásba hozza, vagyis amely pillanattól a történet előzményeit és következményeit a képzeletében leginkább össze tudja illeszteni.

Másrészt, léteznek olyan képzőművészeti alkotások, melyek konkrét történetként is értelmezhetők, például a Sixtus-kápolna freskói vagy Fra Angelico evangéliumi táblaképsorozata. Rögzített pillanatok látunk, melyeket egymást követő sorrendben szemlélünk meg, s ha magának a műnek nem is, de az alkotás befoga-

dásának van időbeli dimenziója. Az egymás után következő pillanatokból egy történetfolyam kerekedik ki, akár csak a filmekben.

Egyáltalán nem elképzelhetetlen tehát a színházban sem a vizuális elemekkel való fogalmazásmód. A színpadi látvány azonnal megteremt egy világot, és ennek fontosságát egyre több alkotó ismeri fel, így egyre inkább kezdi visszakapni jogait, főként amióta igen neves rendezők képzőművészeti minőségben gondolkodnak róla, és nem csupán a színpadi történet kiszolgálójaként. Ma már a *díszlet* helyett szívesebben használjuk a *szcenográfia* kifejezést, amely már meghaladja a festett díszletek vagy az *amballázs* (csomagolás) fogalmát, melyek nyilvánvalóan annak a felfogásnak a maradványai, amely a látványt csupán dekorációként alkalmazza. A scenográfia inkább a háromdimenziós térben való írásra törekszik, a festészettől eltávolodva, a szobrászat, építészet felé veszi az irányt.

folytatás a 16. oldalon

Egy darab színrevitekor minden esetben valamilyen szintű *képpé alakításról* beszélhetünk. Újabban a mimetikus ábrázolás helyét gyakran erőteljes, szép képek sorozata váltja fel a színpadon. Patrice Pavistól tudhatjuk, hogy a színpadi képek poétikája a 18. században alakult ki, amikor a drámai jeleneteket az akkori konvenciók szerint festményszerű beállításokban ábrázolták. Ezen elképzelés szerint a színpad festővászonnak tekinthető, a kép – a szereplők festményszerű elrendezéséből kialakított – térben megvalósuló hangulati egység, mely leginkább a miliót, a kort jellemzi, és kevésbé kapcsolódik a szereplők rendszeréhez.

A képi dramaturgiában a kép – mint epikus elem – „egyfajta folytonosság nélküli idő töredékeit nyújtja” – mondja Pavis. Ez a típusú dramaturgia nem foglalkozik a cselekmény lassú, folyamatos kibontakoztatásával. A drámai mozgások helyét a jelenetek fényképszerűen rögzített ábrázolása váltja fel.

Idővel a kép egyre fontosabb szerepet kap a kortárs színházi gyakorlatban, a szöveggel, a történettel, az akciók sorával szinte ellentétes fogalommal válik. Ez a koncepció a nyelvi anyagot és a résztvevőket is képekként kezeli. A látvány általi fogalmazásnak ma már olyan fokozataival találkozhatunk, ahol a vizuális közeg (kép, média, világítás) gyakorlatilag az egész előadáson különálló entitásként uralkodik. Ez jellemzi például Robert Wilson, Richard Foreman és Klaus Michael Grüber előadásait is.

A *kép színháza* (vagy *szcenográfia színháza*) a színpadi alkotásnak egy olyan típusa, mely leginkább a formailag tökéletesen kivitelezett színpadi képekre helyezi a hangsúlyt, és kevésbé a szöveg értelmezhetőségére, illetve a fizikai cselekvések komolyabb kiemelésére. Pavis szerint „az eltávolított, kétdimenziós kép a távolságnak és a komponálás technikájának köszönhetően belesimul a színpad terébe”.

A kép színháza színpadi képek soraként értelmezi ma-

gát, ahol a színpad látványa egy tájhoz, egy mentális képhez közelít, „mintha arról volna szó, hogy meghaladjuk egy dolog utánzását vagy jellé tételét” – jelzi Pavis. Ez a törekvés többek között arról a vágyról is tanúskodik, hogy a díszlet elveszítse intellektuális jellegét. Az absztrakt díszletek a túlzottan illusztratív vagy jelekre épülő szcenográfiától kívánnak eltávolodni.

Tudjuk, hogy a képek a nyelvénél jóval erőteljesebben befolyásolják a tudat alatti folyamatokat, így talán nem véletlen, hogy többek között Robert Wilson, Tadeusz Kantor és Silviu Purcărete is olyan vizuális fogalmazásmódot választanak, amely – ahogy Pavis mondja – „segítségükre lehet a mű mélyén rejlő tudattalan dimenziók feltárásában”.

Robert Wilson posztdramatikusan látványszínházában olyan egyedi színpadi esztétikával találkozhatunk, melyben már szinte teljesen elmosódnak a képzőművészet és színházművészet közötti határvonalak. Ez egyáltalán nem meglepő, ha tudjuk, hogy Wilson eredetileg festészetet, építészetet tanult. Színháza talán az egyik legmeggyőzőbb példája annak, hogy a látvány, a képzőművészet elképesztő költői erővé tud változni a színpadon. Előadásai a térbe írás remekbe szabott aktusai. Hans-Thies Lehmann fogalmait kölcsönvéve nevezhetnénk őket *szcenikus költeményeknek* vagy *szcenikus esszéeknek* is. Mesterien bántik a világítással, az előadók testével, a színekkel, az árnyékokkal, a mozgással és mozdulatlansággal. Térbe festett, erőteljes képeit pedig különleges érzékkel párosítja a különböző hanghatásokkal vagy éppen a csendekkel. Előadásai *hangos tájképek*, térben és időben lezajló képzőművészeti alkotások, meglevő szobrok. Stilizált karakterekkel dolgozik: az eltorzított, eltúlzott sziluettek, a maszkok mögött fel-felsejlő érzelmek olykor az irónia, a szatíra, olykor a tragédia elemeit hordozzák. Időkezelése nagyon sajátos,

Kocka a legenda

ez már a legkorábbi munkáiban is feltűnő.

A *süket pillantása* című előadása – melyet egy fekete bőrű, hallássérült fiúval való találkozása ihletett, aki lerajzolta neki az álmait – maratoni hosszúságú. A produkcióban nem hangzik el szó; képisége erőteljes, lassított cselekvésekből építkezik.

Ezt az előadást látta Pilinszky János, akire óriási hatással volt Wilson színháza. A végletekig lelassított mozgásokat Pilinszky az emberi esendőség, ügyetlenség őszinte beismerésének élte meg. Az előadás némaságáról, Wilson csendjeiről pedig úgy nyilatkozott, hogy ez az a beszédes csend, amely a költői szó lényege, „amihez mérten minden egyéb üres feleség. Vagyis: a költészet jelenléte akkora csönd a színpadon, amit semmiféle szóval nem lehet elnémítani”. A költészet – ahogyan a teremtés maga is – néma beszéd, csönd, a kimondhatatlan kimondása a köznapi nyelv elnémítása, meghaladása árán.

Wilson saját alkotásait „strukturált architektúrális tájképeknek” nevezi, melyek középpontjában nem a textus vagy a színész áll, hanem a különböző összetevők sokféle alkalmazható-

ságát hangsúlyozva kiegyenlíti azok jelentőségét. Ennek mentén egy tárgy vagy a fény átveheti a színész szerepét, aktív közreműködővé (színésszé) válhat. A látvány elemei és a hangzó anyag azonban „semmiképpen sem cserélhető ki csak úgy egymással. Játékos egymásra vonatkoztatottságuk az anyag tiszta strukturáltságán alapul”.

Olyan hangos tájkép (audio landscape) ez, melyet a „látott kép hatása és a párhuzamosan észlelt nyelv” ural. Nincs klaszikus értelemben vett cselekmény, csupán rejtelmes mozgásmintázatok, fénytörténetek, melyben a színházi eszközök dehierarchizálódnak – mondja Lehmann. Nincsenek lélektanilag felépített karakterek, egyénített figurák, melyek egy koherens színpadi összefüggésrendszer részét képeznék, sőt leginkább interakció sincs a színészek között. A színház tere nem folytonos, nem alakul ki homogén tér. Wilson a színpadot gyakran a rivaldával párhuzamos sávokra osztja; a különböző mélységekben zajló események szintetizálását pedig a nézői fantáziára bízta. A néző tehát eldöntheti, hogy a különböző síkokban zajló eseményfoszlányokat szinkrontörténeteknek tekinti, avagy

– összefüggéseket keresve közöttük – azokat a fejében összemontázsolja.

Megannyi képe rejtetten, avagy szándékosan ősi mítoszokat elevenít fel, vegyítve azokat a későbbi korokból származó történelmi, vallási, irodalmi motívumokkal és alakokkal, melyek mind Wilson képzeletbeli kozmoszának részeivé válnak. A mítikus képekhez a cselekményt a virtuális fantázia kapcsolja hozzá.

A jelenség nála elsőbbséget élvez a narrációval szemben, a vizuális hatás a színészi autonómiával szemben, a dolgokban való elmélyedés, szemlélődés az értelmezéssel szemben. Színháza nem hordoz nagy tragikus érzelmeket, nélkülöz mindenféle részvétet, „helyette az idő tapasztalatáról beszél”. A cselekmény elve feloldódik a szüntelen metamorfózisok által alakuló történetben. A fényhatások, alakok és tárgyak együttese folytonosan alakuló tájképek sorozatát adja. Mindaz, amit a szereplők elmozognak vagy elmondanak, elveszti szándékolt cselekvés jellegét, mintha csak álmokban zajló történeteket látnánk. Az emberek itt – Lehmann szavaival – „gesztikus szobrokká” válnak.

Videóvetítés

Árnyak 3. - kombinált technika